

Bloei en verval der plaatselijke Handweefnijverheid te Evergem (1794-1880)

DOOR

A. DE VOS

Na het magistrale werk van Prof. G. Jacquemijns over de economische malaise in Vlaanderen tijdens de jaren 1845-1850¹, benevens de uitmuntende studies en overzichten van Prof. Dr. J. Dhondt², Prof. Dr. J. A. Van Houtte³ en Dr. S. Scholl⁴ over de sociaal-economische geschiedenis van Vlaanderen tijdens de XIXe eeuw, die ons op een preciese wijze het algemeen beeld geschetst hebben van die periode, lijkt het ons nuttig hieraan de evolutie te toetsen van een belangrijk landelijke gemeente, speciaal dan wat betreft de ontwikkeling en het verval van een typisch-landelijke industrie : de handweefnijverheid.

Bovenvermelde auteurs hebben immers meestal de industriële bedrijvigheid en de ermee gepaard gaande sociale en economische verschijnselen op stedelijk plan onderzocht, omdat zij er ontegensprekelijk het belangrijkste zijn en er het best tot uiting komen. Wij willen een proeve doen voor het platteland.

Wij beginnen ons overzicht bij de Franse periode omdat de bronnen ons toelaten de ontwikkeling van dichterbij te volgen. Wij sluiten af rond 1880, datum waarop wij de aftakeling van de oude handweefindustrie en de overschakeling naar het gemechaniseerd bedrijf als voltooid kunnen beschouwen.

a) *De Franse Periode.* (1794-1814).

Het is voldoende bekend dat reeds van in de middeleeuwen de plattelandsbewoners het stedelijk monopolium der vrije weverij durfden trotseren en dat de stedelijke milities er op uittrokken, om binnen de banmijl de weefgetouwen der al te ondernemende dorpelingen, manu militari, te vernielen.

Bij het teloorgaan van de macht der grote steden, stellen wij vast dat de weefnijverheid binnen de kasselrijen, een steeds grotere bloei tegemoet gaat. Te Evergem hebben wij daar reeds aanduidingen van op het einde der XVIe eeuw.

(1) G. JACQUEMIJNS. *Histoire de la crise économique des Flandres. (1845-1850)*. Brussel 1929. - Bij het ter perse gaan namen wij eveneens inzage van het uitmuntend werk van D. DE WEEERDT. *De Gentse textielbewerkeren en Arbeidsbeweging tussen 1866 en 1881*. Leuven, Parijs, 1959.

(2) J. DHONDT. *L'industrie cotonnière gantoise à l'époque française*, in *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, okt.-dec. 1955, blz. 233-279.

(3) J. A. van HOUTTE. *Het Economisch leven in België, 1830-1880*, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, Deel X, Hoofdstuk VIII, Utrecht 1955.

(4) Dr. S. H. SCHOLL. *Bijdrage tot de Geschiedenis der Gentse Arbeidsbeweging* Deel I, 1815-1875, Brussel 1957.

Heel nauwkeurig echter kunnen wij de groei ervan volgen in de loop der XVIIIe eeuw. Voor de Oudburg bestaan er namelijk 2 tellingen van getouwen, respectievelijk van 1738⁵ en 1792⁶. De cijfers, die ons hier aanbelangen voor Evergem, zijn de volgende :

1738 : Evergem-St-Baafs	420	1792 : Evergem-St-Baafs	657
Belzele	81	Belzele	19
Doornzele	47	maar naar opgave der wet-	
		houders onvolledig.	
Evergem-totaal	548	Doornzele	80

Daar wij vaststellen dat de cijfers voor Evergem-St-Baafs en Doornzele binnen de tijdspanne van 54 jaar met ruim de helft vermeerderd zijn, en dat naar opgave der wethouders, slechts een miniem deel der bevolking aangifte deed, mogen wij het cijfer voor Belzele — bij uitstek een wevergehucht zoals wij verder zullen zien — zeker op 120 ramen, wat ons een totaal zou geven van 857 getouwen. Samen met Waarschoot en Sleidinge behoorde Evergem aldus tot de 3 belangrijkste textieldorpen van de Oudburg.

De Franse periode, die onmiddellijk hierop aanvangt, luidde nog steeds een bloeiende tijd in voor de plaatselijke weefnijverheid. Ze ving in 1794 nochtans met een waar demografisch débacle aan. Tengevolge van een zware epidemie stierven in augustus alleen 48 kinderen en 26 volwassenen, in september 68 kinderen en 58 volwassenen, in oktober 23 kinderen en 17 volwassenen, cijfers die het normaal gemiddelde met 500% overtreffen. In totaal waren er 232 geboorten voor 355 overlijdens⁷.

De eerste systematische volkstelling van het jaar VI der Franse republiek (1798), licht ons nauwkeurig in betreffende de beroepsstructuur van het door ons bestudeerde dorp.

Zij zal ons dan ook op een vergelijkende manier de verhouding der plaatselijke textielarbeiders (wevers en spinsters) t.o.v. de andere beroepen bepalen.

Deze en volgende registers verdelen het ganse grondgebied van Evergem in 8 woonsekties, die geen rekening hielden met de oude wijkindelingen. Meestal gingen zij er dwarsdoorheen. Alleen de wijk A, het Dorp, vormde een min of meer homogene omschrijving. De wijken B (Schoonstraat) en C (Belzele) omvatten eigenlijk ieder voor de helft een deel van Schoonstraat en Belzele, terwijl ook de benaming « Heffink » voor de wijk E zeer misleidend is. De Heffink groepeerde slechts enkele huizen, terwijl het hier in werkelijk gaat om het ganse noordelijk deel van de oude wijk Elslo. Tenslotte is het belangrijk gehucht Wippelgem, bijna helemaal vervat in de wijk G (Doornzele), terwijl op zijn beurt het leeuwendeel van Doornzele in feite begrepen ligt onder de wijk H (Langerbrugge).

(5) Rijksarchief Gent, fonds Oudburg nr 108. Deze vindplaats werd ons medegedeeld door de heer Deprez, waarvoor recht hartelijk dank.

(6) Rijksarchief Gent, fonds Oudburg nr 693, eveneens medegedeeld door de heer Deprez.

(7) Gemeentelijk Archief Evergem, Oude Burgerstand, Geboorten en Overlijdens 1794.

Wat er ook van zij, deze kunstmatige indeling werd de ganse Franse tijd door, behouden, zodat wij de 3 tellingen respectievelijk van 1798, 1803 en 1815 nauwkeurig met elkander zullen kunnen vergelijken.

De telling van 1798⁸ levert in verband met ons onderzoek volgende resultaten op⁹:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Wijk A: Dorp	450	163	613	164	18	48	66	231	28	14	10
Wijk B: Schoonstr.	525	238	763	139	35	13	48	245	19	9	6
Wijk C: Belzele	511	224	735	137	46	10	56	221	25	10	7
Wijk D: Meerbeke	794	400	1194	221	99	27	126	358	35	15	10
Wijk E: Heffink	476	257	733	127	52	14	66	231	28	13	9
Wijk F: Elslo	511	245	756	156	55	20	75	220	34	14	9
Wijk G: Doornzele	802	443	1245	231	103	28	131	361	36	16	10
Wijk H: Langerbr.	489	259	748	146	38	15	53	244	21	10	7
Totalen	4558	2229	6787	1321	446	175	621	2111	29	13	9

Deze cijfers tonen ons aan dat het totaal aantal personen *uitsluitend* bedrijvig in de weefnijverheid (wevers en spinsters) 29% uitmaken van het totaal aantal personen die een beroep uitoefenen. Dit staat niet gelijk met het actief deel der bevolking, daar alleen de gezinshoofden met hun beroep aangeduid staan.

Vergelijken wij deze resultaten met de telling van 1803¹⁰ en laten wij vaststellen, indien er enige voor- of achteruitgang waar te nemen valt.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Wijk A: Dorp	483	158	641	162	21	60	81	237	34	17	12
Wijk B: Schoonstr.	558	231	789	139	53	15	68	242	28	12	8

(8) Gemeentelijk Archief Evergem, nr 16. Demografisch reeds bewerkt door de heer Deprez (in handschrift) en door mezelf. Zie: «*De Bevolkingsevolutie van Evergem, Lovendegem, Sleidinge, Waarschoot en Zomergem gedurende de XVIIe en XVIIIe eeuwen*» blz. 15, in: «*Appeltjes van het Meetjesland VIII*» 1957.

(9) Verklaring der kolommen:

1. Aantal personen boven de 12 jaar.
2. Aantal personen beneden de 12 jaar.
3. Totale bevolking (1 + 2).
4. Aantal huisgezinnen.
5. Aantal wevers.
6. Aantal spinsters.
7. Totaal aantal arbeiders in de weefnijverheid. (5 + 6).
8. Aantal personen die een beroep uitoefenen. Hierbij zijn niet medegerekend de renteniers, de «*particulieren*» en de grondeigenaars. Wanneer wij de cijfers van het aantal mensen die een beroep uitoefenen, vergelijken bij het totaal aantal inwoners, bekomen wij een verhouding van 31%. Jacquemijns zet een verhouding van 35% vooruit. Op. cit. p. 46.
9. % textielarbeiders op het aantal mensen die een beroep uitoefenen.
10. % textielarbeiders op de actieve bevolking (boven de 12 j.)
11. % textielarbeiders op het inwonertotaal.

(10) Gemeentelijk Archief Evergem, nr 17, Bevolkingsregister 1803. De nummering der kolommen is dezelfde als voor 1798.

Wijk C: Belzele	570	278	848	149	50	15	65	239	27	11	8
Wijk D: Meerbeke	811	385	1196	221	103	23	126	364	34	15	10
Wijk E: Heffink	492	253	745	127	42	21	63	218	28	12	8
Wijk F: Elslo	533	242	775	156	36	25	61	217	28	11	7
Wijk G: Doornzele	845	360	1205	222	96	23	119	351	33	14	9
Wijk H: Langerbr.	535	273	808	149	27	22	49	236	20	9	6
Totalen	4827	2180	7007	1325	428	204	632	2104	30	13	9

Op die 5 jaar stellen wij een lichte vooruitgang vast in de bevolking. Het totaal aantal arbeiders in de weefnijverheid is eveneens lichtjes toegenomen, met het gevolg dat 30% van de bevolking in deze tak werkzaam is, hetzij een stijging met 1%.

Wij kunnen dit beeld slechts vervolledigen door vergelijking met de derde telling, afgesloten op 6 februari 1815, tevens afsluitperiode voor de Franse tijd ¹¹ ;

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Wijk A: Dorp	518	187	705	151	29	71	100	236	42	19	14
Wijk B: Schoonstr.	576	240	816	142	58	16	74	258	28	12	9
Wijk C: Belzele	625	236	861	161	60	18	78	289	27	12	8
Wijk D: Meerbeke	875	381	1256	224	135	38	170	367	46	19	12
Wijk E: Heffink	556	235	791	135	60	22	82	234	35	14	10
Wijk F: Eslo	585	197	782	150	37	36	73	241	30	12	9
Wijk G: Doornzele	868	337	1205	230	70	25	95	337	28	10	7
Wijk H: Langerbr.	592	240	832	156	40	31	71	275	25	12	8
Totalen	5195	2053	7248	1349	486	257	743	2237	33	14	10

Zowel het absoluut cijfer der wevers als het procentuele is aanzienlijk gestegen, zodat met 33%, één op de drie personen die een beroep uitoefenen, betrokken is in de weefnijverheid, wat ongetwijfeld wijst op een gunstige evolutie. Deze cijfers hebben, zoals hoger gezegd, uitsluitend betrekking op de personen, die het weven of spinnen als hoofdberoep opgaven en betreffen slechts de gezinshoofden alleen.

Hierbij dienen nog een 4-tal « marchands de toiles » gerekend, die het geweven linnen van de wevers opkochten en het op de markt van Gent aan de man brachten.

Aan de andere kant geeft de « Statistique industrielle et manufacturière » van 7 oktober 1812 ons de volgende inlichtingen ¹² :

Garens spinnerij : 2.000 spinsters voor eigen rekening. Men voegt erbij dat zij het ganse jaar door werken, dat deze nijverheid altijd bestaan heeft en dat zij nog aangroeit, zijnde de voornaamste bestaansbron van de bevolking. *Weefnijverheid* : Hierbij zijn 700 werklieden betrokken. Sinds 10 jaar bestaan er eveneens een 25-tal katoenwevers op handgetouw. Zoals men ziet vormen de lijnwaadwevers nog de overgrote meerderheid.

(11) Rijksarchief Gent, fonds Département de l'Escaut, nr 1693.

(12) Gemeentelijk Archief Evergem, nr 36. « Régistre de Correspondance de la Mairie du 14 janvier 1806 jusqu'au 15 août 1818 » nr 516.

Wanneer wij deze cijfers vergelijken met de ongeveer gelijktijdige telling van 1815 komen ze ons aan de ruime kant voor. Doch zoals hoger gezegd de tellingen in de Franse tijd houden alleen rekening met het gezinshoofd, terwijl er in een familie met opgroeiende kinderen dikwijls 6 tot 7 personen bedrijvig zijn. Dit verschil komt nog sterker tot uiting bij de spinsters (257 tegenover 2.000). Het is als volgt te verklaren : bij de telling der beroepen werd practisch nooit rekening gehouden met de bezigheid der vrouw en kinderen, die wanneer haar man wever of dagloner was, normaal steeds spinsters waren. Alleen de spinsters die voor eigen rekening werkten en onafhankelijk stonden, zijn in de telling als dusdanig opgenomen. *Het juiste bevolkingsdeel dat bij de handweefnijverheid betrokken was, zullen wij aldus bekomen door de verhouding te berekenen van het totaal aantal wevers en spinsters opgegeven in 1812 met het totaal personen boven de 12 jaar (aktieve deel der bevolking) van de telling van februari 1815.* Op die 2 jaar immers bleef de bevolking ongeveer constant. *Welnu op 5195 personen, zijn er samen 2725 wevers en spinsters, wat ons brengt op een totaal van 52%.*

Bij de algemene bevolkingstellingen van 1798, 1803 en 1815 mag men dus ongeveer de helft bijvoegen om het volledig aantal wevers en vooral spinsters te bepalen. Deze tellingen zijn toch interessant omdat zij nauwkeurig eventuele verschuivingen registreren. Daar zij alle op dezelfde manier aangelegd zijn, kunnen zij uitstekend met elkaar vergeleken worden.

Een andere telling van 1812¹³ licht ons in over het aantal werkzame getouwen : 700 getouwen, produceren jaarlijks 7.000 stukken lijnwaad, waarvan 1750 half-witte en 5.250 gewone. De bruto-verkoopswaarde hiervan werd als volgt berekend :

Half-witte :

700 stukken à 90 F het stuk =	49.000 F
700 stukken à 90 F het stuk =	63.000 F
350 stukken à 120 F het stuk =	42.000 F
1750 stukken	154.000 F

Gewone :

1050 stukken à 60 F het stuk =	63.000 F
3150 stukken à 70 F het stuk =	220.500 F
1050 stukken à 80 F het stuk =	84.000 F
5350 stukken	367.500 F
Algeheel totaal	521.500 F

Men ziet dus dat de kwaliteit, de afwerking en de lengte der stukken, vooral die der half-witte heel wat kon verschillen. Men kan hier moeilijk van een gemiddelde prijs spreken. Hoewel de prijzen tijdens de Franse

tijd zeer gunstig evolueerden (zie Grafiek I), mag men hieruit niet lichtvaardig besluiten dat wevers en spinsters een betrekkelijk hoge levensstandaard zouden genoten hebben.

Een klassificatie der huizen en hun bewoners, opgemaakt op 3 april 1815¹⁴ geeft op indirecte wijze hun weinig benijdenswaardige standing aan :

1) Buitengoederen	14
2) Boerenhuizen	140
3) Burgershuzen	53
4) Huizen van koehouders	130
5) Wevershuizen	260
6) Dagloners- en armenhuizen	290
Totaal	887

Men merkt dus dat wevers en dagloners op de laagste trap staan, maar samen meer dan de helft der huizen vertegenwoordigen (550 op 887). Wanneer men er in nota bijvoegt dat veel boeren- en burgershuzen slechts als hutten kunnen beschouwd worden, terwijl deze der koehouders, wevers en dagloners nauwelijks als barakken kunnen doorgaan, dan mogen wij ons zeker geen overdreven gedachte vormen van de zeer geroemde Franse periode als bloeitijd voor onze plaatselijke wevers. Voorzeker de handel in lijnwaden was ongemeen bloeiend. Dit bracht alleszins een betrekkelijke welstand mede, maar men mag niet vergeten dat de noden en behoeften oneindig lager lagen dan nu.

Ter illustratie volgt hier de volledige inboedel van een Evergemse wever uit die periode¹⁵. Jozef Trey, wever te Kromvelde, verkoopt aan Jan-Baptist Waldack, wever nabij Belzele-molen, op 13 mei 1819 zijn volledige huisraad, die bestaat uit : een weefgetouw met een stuk lijnwaad daarop, een scheermolen, een scheerbank, twee spinnewielen, een bobijnwiel, een garenwinblok, twee ijzeren potten, twee emmers, een hangel met brander, een schop, tang, rooster, acht stoelen, zestien gleiertelloren, twee lepelberden, twee dozijn tinnen lepels, een dozijn gleierschotels, twee aarden potten met enig ander aardewerk, twee kafbedden, een pluimen hoofdpluw, twee pluimen kussens, een wollen deken, vier werken dekens, vier slaaplakens, twee bedsteden, een spons, twee bijlen, een riek, twee kuipen, een kastje, 2½ are rogge en 2a aardappelen te velde. Dit alles vertegenwoordigde een waarde van 125 (franse) frank.

Vergelijken wij hiermee voor hetzelfde jaar de inboedel van een herenwoning die 6.013,75 F bedroeg¹⁶ en die van een boerenhuis, die met de akkerprijs (prijs der vruchten te velde) 1.601,74 F beliep¹⁷. Hieruit blijkt zonneklaar dat de wever een sociaal minderwaardige positie bekleedde.

(14) Gemeentelijk Archief Evergem, register 36, nr 810.

(15) Notarieel Archief Evergem, Depot de Sagher, notaris J. de Reu, nr 63, 13 mei 1819.

(16) Notarieel Archief Evergem, Depot de Sagher, notaris J. de Reu, nr 76; 3 juni 1819. Inboedel van « het Torreken ».

(17) Idem, nr 130; 30 oktober 1819. Inboedel ten huize van Jan-Baptist Leroy,

b) *De Hollandse Periode.* (1815-1830).

Hoewel we bij de vergelijking der inboedels reeds in de Hollandse periode beland waren, hebben wij ze duidelijkshalve doen aansluiten bij de klassifikatie der huizen van 1815, gezien het geringe tijdsverschil.

Had de Franse periode ondanks alles, over het algemeen een betrekkelijke bloei teweeggebracht voor de lijnwaadwevers, dan zullen zich reeds tijdens het Hollands bewind, de eerste symptomen voordoen van een crisis, die na de omwenteling acuut zal worden. Inderdaad de produkten der katoenweverij krijgen voorrang voor export naar de Nederlandse koloniën. De « blondines », het meest geweven Evergemse lijnwaad, bereikte in 1808-1810 op de markt te Gent, topprijzen tot 23 groten, de Gentse lijnwaadel ¹⁸.

Na 1820 zal het nooit meer de 17 groten overtreffen ¹⁹. (Zie eveneens prijscurve Grafiek I). Terwijl men in 1807 het rekordcijfer van 93.157 handgeweven stukken lijnwaad op de Gentse markt verkocht, blijft dit cijfer in de Hollandse periode rond de 60.000 schommelen om na 1830 nog zelden de 40.000 te overschrijden, wat betekent dat de productie rond 1830 reeds op de helft van die der Franse periode teruggevallen was.

Van regeringswege worden er aanmoedigingspremiën geschonken aan ondernemende wevers. Zo bekwam Joris Goethals in 1815 een eerste en een ereprijs omdat hij in 1814, 89 stukken lijnwaad gefabriceerd had ²⁰.

Doch de opgaven van 1824 ²¹ manifesteren reeds duidelijk de achteruitgang: de 700 getouwen van 1812 zijn teruggevallen op 400; het jaar daarop tot 350 lijnwaadwevers, maar er is een toename van 150 katoenwevers ²².

De telling van 31 december 1825 bevestigt deze achteruitgang der handweefindustrie, zij het evenwel op mindere schaal ²³.

Op te merken valt dat gedeelten van de wijk D en F thans bij de wijk A (Dorp) gevoegd zijn. Deze indeling zal in het vervolg behouden blijven.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Wijk A: Dorp	855	240	1095	229	45	90	135	339	39	15	12
Wijk B: Schoonstr.	798	376	1174	192	77	25	102	358	28	12	8
Wijk C: Belzele	634	245	879	145	92	23	115	265	43	18	13
Wijk D: Meerbeke	720	212	932	166	68	24	92	270	34	12	9
Wijk E: Heffink	581	174	755	132	43	27	70	236	29	12	9
Wijk F: Elslo	473	157	630	107	36	19	55	196	28	11	8
Wijk G: Doornzele	896	326	1222	237	90	31	121	380	31	13	9
Wijk H: Langerbr.	656	225	881	159	36	30	66	261	25	10	7
Totalen	5613	1955	7568	1367	487	269	756	2305	32	13	9

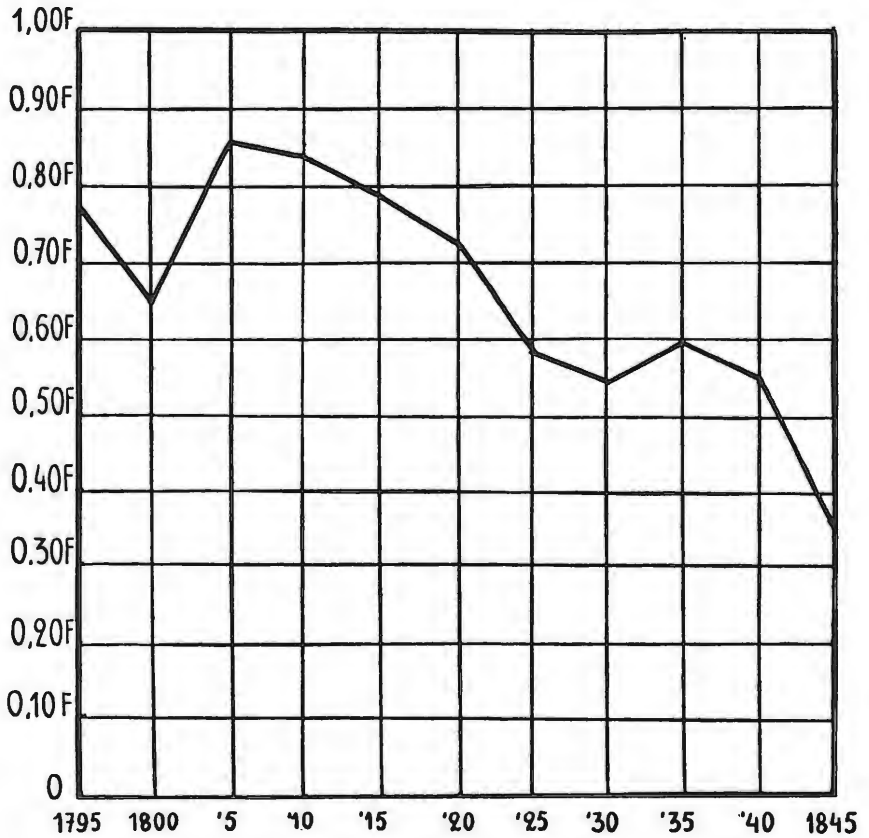
(18) Enquête sur l'Industrie linière-Interrogatoires-Bijlage 32. p. 791.

(19) Idem p. 792.

(20) Gemeentelijk Archief Evergem, register 36, nr 870. (30 augustus 1815).

(21) Gemeentelijk Archief Evergem, register 37, nr 1117. (4 december 1824).

(22) Gemeentelijk Archief Evergem, register 37, nr 1281. (5 december 1825).

Grafiek I — Curve van de vijfjaarlijkse prijs der « blondines » op de Gentse lijnwaadmarkt (1795-1845). De prijzen zijn berekend per Gentse lijnwaad (76 cm.) en omgezet in Belgische munt.

De absolute cijfers der wevers en spinsters zijn samen met het bevolkingscijfer toegenomen, doch procentueel heeft er een lichte daling plaats, die veelbetekend is na de voortdurende vooruitgang in de Franse tijd, en dit ondanks het conservatisme der Vlaamse arbeiders.

c) *De Belgische Periode.* (1830-1880).

1) *De eerste crisissen* (1830-1844).

De nauwelijks merkbare crisissymptomen in de Hollandse periode, nog eerder als een zekere stagnatie te zien, manifesteren zich, na de mislukte vlasoogst van 1833 zeer duidelijk in 1834. Voor het eerst komt de regering tussenbeide en verleent een beschermende tarief aan de inlandse lijnwaadweverij.

Deze maatregelen leken weinig afdoende want in 1838 en 1839 volgen nieuwe klachten, die de aard en de omvang van de malaise nog scherper doen uitkomen.

Dit zal op 25 februari 1840 leiden tot de instelling van een Regeringscommissie, die haar bevindingen in 2 lijvige boekdelen, respectievelijk in juni en oktober 1841 zal publiceren²⁴. Op één jaar tijd bezocht deze Commissie 127 lokaliteiten m.a.w. alle Belgische textielplaatsen van enig belang en ondervroeg er 491 personen in extenso. In de periode onmiddellijk voor de grote crisis tot 1840, is zij aldus een eersterangsinformatiebron. Hoewel beschikkend over een massa inlichtingen, zowel uit binnen- als buitenland, kon of wilde de Commissie de diepere oorzaak van het kwaad niet blootleggen, zo synthetisch samengevat door Jacquemijns : « Les progrès réalisés par la filature à la mécanique, source de la prospérité pour l'Angleterre, furent la principale cause de la décadence de l'industrie linière en Flandre. Ici on résista aux innovations industrielles²⁵. » In verband met de werking van het Nijverheidscomité komen wij hierop later terug.

Op 29 april 1840 verscheen de Commissie ook te Evergem. Zij ondervroeg er 11 personen, waarvan de antwoorden der eerste 6 in extenso gepubliceerd werden nl. : 2 lijnwaadhandelaars, 2 wevers, 1 landbouwer en 1 persoon met gemengd beroep, tegelijk kleine landbouwer en wever.

Deze verhoren zijn uiterst interessant omdat zij woordelijk weergegeven werden en aldus uit eerste bron een getuigenis geven hoe de tijdgenoten de toestand zagen ter plaatse en aan welke oorzaken zij de beginnende crisis toeschreven.

De eerste zegsman is Karel Lippens²⁶, schepen en lakenhandelaar, 69 jaar oud, geboren te Sleidinge. Hij verklaart dat de lijnwaadhandel op dit ogenblik ellendig slecht is, dat men te Evergem meestal stukken fabriceert van 1 m breed, die men « Brabantès » noemt en te gelde maakt voor 6 à

(24) « *Enquête sur l'Industrie Linière. - Interrogatoires.* Brussel-juni 1841-845 p. « *Enquête sur l'Industrie Linière. - Rapport de la Commission - Explorations à l'Etranger* - Brussel oktober 1841; 1057p. + 140p. + 71p. + 104p.

(25) Jacquemijns, *op. cit.* p. 405.

(26) *Enquête-Interrogatoires* p. 263. De familienaam is verkeerd gespeld : Leppens i.p.v. Lppens, terug te vinden in bevolkingsregister 1825-1846, register 18, Sectie A, nr 220.

6½ stuiver²⁷. Hoewel de weefsels minder goed zijn bij gebrek aan goede grondstof, toch zijn de stukken beter gemaakt dan 25 jaar geleden wanneer ze 7 tot 8 stuivers verkocht werden. Dergelijke weefsels worden eveneens gemaakt te Lembeke, Kaprijke, Waarschoot, Kluizen, Ertvelde, St.-Kruis-Winkel, Sleidinge en Bassevelde. De opgekochte weefsels worden te Gent aan de man gebracht. Volgens onze zegsman hebben veel wevers opgehouden te werken, binnen zeer korte tijd zullen er nog een 60 à 70-tal zonder werk vallen. De grondstoffen zijn te duur en het weefsel zelf is te goedkoop. Het maximumdagloon van een spinner bedraagt 3 à 4 stuiver, dat van een wever 6 à 7 stuiver. Het is slechts de helft van wat hij vroeger won. Onze handelaar verkoopt het meest « blondines » van 109 cm tegen 8 stuiver. Op de vraag welke verbeteringen hij wenselijk acht, zegt hij er geen te kennen. De voornaamste oorzaak van de crisis wijt hij aan het opschorten van de handel met Spanje en aan de Engelse concurrentie. Hij is eveneens voorstander van het heffen van een vast uitvoerrecht op het vlas. De handel is derwijze verminderd dat hij zich nu met moeite wekelijks van 25 stukken kan ontdoen, terwijl het er in de Franse tijd 100 tot 150 waren.

De tweede zegsman is Bernard De Clercq, geboren te Sleidinge, 47 jaar oud en sinds 10 jaar lijnwaadhandelaar en makelaar²⁸. Hij bevestigt hetzelfde als zijn voorganger nl. dat de wevers en spinsters niets meer verdienen omdat de grondstoffen veel te duur zijn. Het vlas bv. kost op het ogenblik 4 à 5 F het steen, dat is zeker 1 F te duur. De spinsters verdienen 7 à 8 cent, hetzij de helft van wat het was enkele jaren terug. De wevers, die vroeger 6 cent²⁹ per el verdienden, moeten het thans met 2 cent stellen.

Degene die hun grondstof op de markt moeten kopen, verdienen slechts ½ F per dag. Op een stuk laken, dat 14 dagen arbeid vergt, hebben zij slechts een winst van 5 F. Het aantal wevers is aldus met de ¾ geslonken. Het grootste deel gaat thans uit bedelen. In de geweven stukken komen er dikwijls fraudes voor. Ook deze lakenhandelaar ziet als enig middel tot verbetering van de toestand een uitvoerrecht op het vlas.

De volgende persoon die ondervraagd wordt is M. Goethals³⁰, een wever, die daarenboven nog 2 ha grond uitbaat en 2 koeien houdt. Hiervan moet een gezin van 7 personen leven : vader, moeder en 5 kinderen. Ook deze wever klaagt over de slechte tijd. Hij wint 6 à 9 florijn per stuk van 125 ellen, breedte 105 cm. Moest hij het vlas inkopen, hij kon er niet aan komen.

Tot vóór 2 jaar had hij iemand in dienst voor te weven. Thans bezit hij nog slechts 1 getouw, terwijl zijn vrouw en 3 dochters spinnen. De gesponnen draad geldt 7 stuiver het pond en een goede spinster kan tot 1½ pond per dag spinnen. De winst is nochtans aanzienlijk verminderd. Op de vraag als er geen fraude gebeurt in het weven, antwoordt onze zegsman heel

(27) 1 stuiver = 0,097 F

(28) Enquête-Interrogatoires p. 264, nr 149 (2805-2819).

(29) Dikwijls werd er nog gerekend naar het Nederlands muntstelsel. Daar de koers van de gulden bepaald werd op 2,10 F en het de ganse XIXe eeuw bleef, kreeg de cent of « cens » in België een vaste waarde van 0,02 F. Nu nog spreken oude mensen van 7½ « cens », waarmede ze 15 ct bedoelen.

(30) Enquête-Interrogatoires p. 265, nr 150 (2820-2822).

gevat dat hij gewetensvol werkt. Om goed te weven evenwel moet men bovenaan ietwat meer drukken dan beneden, het is trouwens onmogelijk het stuk helemaal gelijk te maken. Sinds 60 jaar weeft men te Evergem hetzelfde lijnwaad. Nochtans voegt onze zegsman er aan toe, ten tijde van het Keizerrijk waren de weefsels slechter vervaardigd, wat niet belette dat zij gemakkelijker verkocht werden. Toen was het een goede tijd !

Verder is het de beurt aan J. F. Lybaert, eveneens wever en kleine landbouwer met 1 koe en 1 ha grond³¹. Terwijl hij vroeger 3 stuiver verdiende heeft hij er nu slechts 2. Hij weefde toen 60 stukken per jaar ; tengevolge van zijn ouderdom werkt hij thans slechts 2 maand per jaar. Verleden jaar zaaide hij eveneens 50 roeden vlas, die hem 14 à 15 steen oprachten. Voor het hekelen betaalde hij 7 stuiver, boven kost en onderhoud. Het kammen en weven gebeurde bij hem thuis. Van de 14 steen had hij 1/7 afval. Van het overschot weefde hij 1½ stuk lijnwaad met een totale lengte van 123 el.

Men moet ten allen prijze verkopen, vandaar dat men in zekere zin afhangt van de willekeur van de opkoper. Op de voorbije 40 jaar dat hij het weefgetouw bediende, heeft hij nooit een dergelijke toestand gekend. Het aantal wevers en spinsters vermindert voortdurend. Diegene die werkloos vallen gaan uit bedelen of stelen. Stukken die vroeger 9 stuiver golden, worden thans aan 6 tot 6½ stuiver te gelde gebracht, terwijl het vlas ingedeel in prijs gestegen is ; het soort dat men vroeger 3 fl. betaalde kost thans 4½ fl, wat vooral te wijten is aan de Engelse opkoop. Ook deze wever ziet heil in het innen van een vast uitvoerrecht. De vermindering van verkoop op de buitenlandse markt verklaart hij door de minderwaardige kwaliteit van onze weefsels.

De volgende persoon, die inlichtingen verstrekt, M. Steyaert³², is eigenlijk een landbouwer. Het gaat hier meer om de teelt van het vlas als dusdanig. Op de 10 gemeten, die hij uitbaat, houdt hij 1 paard en 3 koeien. Jaarlijks zaait hij 1 gemet vlas. Naargelang het weven al dan niet rendeert verkoopt hij zijn vlas te Lokeren of laat het thuis weven door zijn knecht. Hij heeft een speciaal procédé om de gesponnen draad kloeker te maken : 3 tot 4 dagen lang dompelt hij hem in lauw water. De duurte der grondstoffen schrijft hij niet toe aan de uitvoer.

De laatste ondervraagde persoon, waarvan de antwoorden in extenso weergegeven worden, is J. Ryckaert, landbouwer en wever³³. Bij zijn weten heeft hij nooit een zulkdanige betreurenswaardige toestand in de weefnijverheid gekend. Op de buitenlandse markt worden onze lijnwaadstoffen van langs om minder gegeerd. De reden hiervan meent hij te zien in mindere kwaliteit en de opkomst van de katoenproducten. Over het algemeen zijn de weefsels nu beter gemaakt dan in 1825 en tevoren. Goede wevers kunnen thans nog 9 gulden per stuk winnen, waaraan zij evenwel 3 weken dienen te werken. Ook deze zegsman ziet de toestand der linnenweverij weinig rooskleurig in. Het mechanisch spinnen en weven

(31) Enquête-Interrogatoires p. 266, nr 151 (2839-2853bis).

(32) Enquête-Interrogatoires p. 268, nr 152 (2854-2865).

(33) Enquête-Interrogatoires p. 269, nr 153 (2866-2883).

veroordeelt hij omdat tengevolge van de ondergane bewerkingen de draad zijn sterkte verliest. Het handweven daarentegen laat de draden onaangetaast, die slechts de drukking der vingers ondergaan. Tengevolge van de voortdurende werkvermindering is het aantal armen thans 4 maal groter dan 25 jaar geleden.

In een samenvattend overzicht tenslotte, wijst de heer burgemeester, Pieter-Frans Geirnaert³⁴ op de rampzalige toestand van de wevers, die met vereende krachten slechts een dagloon van 7 stuiver kunnen opbrengen. Er zijn zeer weinig wevers, die in staat zijn het nodige geld te verdienen om hun draad te betalen. De spinsters en wevers van Evergem kunnen zich niet voldoende kleden, zij betalen moeilijk hun huishuur en leven zeer armoedig. Hun voedsel bestaat uit droog brood en droge aardappelen. Zij huizen in krotten en hebben geen ondergoed en behoorlijk slaaplinnen. Vroeger hadden ze dit wel en droegen daarenboven nog een stevige wollen broek. Totdaar de weinig hoopgevende woorden van de burgemeester.

Nog 5 andere ondervraagde personen bevestigen de synthese van de burgemeester³⁵.

De algemene conclusie die wij uit de ondervragingen kunnen trekken is de volgende : *iedereen vindt de toestand der wevers rampzalig, maar niemand legt de vinger op de wonde. Men zweert bij het traditionele en wil door allerlei lapmiddelen de ten dode opgeschreven handweefnijverheid in leven houden, terwijl de radicale omschakeling naar de mechanische weefnijverheid doodgezwegen of als minderwaardig beschouwd wordt.*

Voegen wij hier onmiddellijk aan toe ; dat deze onderzoekingen slechts betrekking hebben op de periode gaande tot 1840 en dat de eerste crisis, samenvallend met de agrarische depressie van 1845-48, de algemene toestand nog zou verergeren.

Een vragenlijst van 1840 geeft ons indertussen volgende inlichtingen betreffende de linnenweverij³⁶ : 132 huisgezinnen, hebben samen 676 personen actief bij de bereiding van het vlas, het spinnen of weven van linnen garen of lijnwaden, bestemd voor verkoop op de markten. In totaal zijn er nog 309 spinnewielen bedrijvig, die samen jaarlijks gemiddeld 29.926 kg voortbrengen en 145 getouwen, die jaarlijks gemiddeld 165.422 m lijnwaad weven. (Zie bijlagen II.) Verschillende personen hebben nog 7 tot 10 personen bedrijvig. Wij staan reeds ver van de 700 getouwen actief in 1812 !

Aan de andere kant bedraagt het gemiddeld aantal kg vlas dat te roten gelegd wordt binnen Evergem, 300.000 kg en het gemiddeld aantal kg geroot vlas dat er gehegeld wordt 280.000 kg.

Een nieuwe vragenlijst³⁷, ditmaal daterende van 22 september 1843 verschaft ons de volgende inlichtingen : op een bevolking van 7716 zielen zijn er 2500 spinsters, waarvan 1700 zonder werk en 900 wevers, waarvan

(34) Enquête-Interrogatoires p. 271, nr 2884.

(35) Enquête-Interrogatoires p. 271, nr 2885.

(36) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13, Vragenlijst oktober 1840.

(37) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13, Vragenlijst september 1843.

100 lijnwaad- en 800 katoenwevers, die tevoren allen lijnwaadwevers waren.

De lijnwaden, die op het ogenblik te Evergem gefabriceerd worden zijn de « Brabantès », ruwe en wit-gemaakte, van de volgende breedten :

a) 96 cm ; b) 100 tot 105 cm ; c) 109 cm.

Het maximum- en minimumdagloon van een wever werd opgegeven als liggende begrepen tussen 70 en 50 ct; dat van de spinsters tussen 25 en 16 ct. In nota werd er bijgevoegd « het gebeurd meermaels dat den wever, zijn stuk verkocht hebbende, na betaeling van het vlas, gaeren en andere stoffen, niets voor zijn aerbeid overig heeft ».

Om de nood van de werkloze spinsters, zij het dan ook slechts zeer gedeeltelijk, te lenigen, was onder de leiding van Pastoor Van der Schraeghen op 9 december 1840³⁸ een kantwerkschool tot stand gekomen. In 1843 telde zij 60 leerlingen, waarvan sommigen 60 ct per dag verdienden. De arme kinderen, meisjes van 9 tot 16 jaar, worden er gratis het kantwerk aangeleerd. Deze school zal in 1848 zelfs 96 leerlingen tellen³⁹.

In de vragenlijst wordt verder gehandeld over het soort vlas dat gebruikt wordt, over de verkoop der weefsels op de markt te Gent en over de aankoop van garen en werkevlas, dat ook op de markt van Sleidinge aangekocht wordt.

De prijzen te Evergem zijn de volgende :

Vlas : 3,30 F tot 4 F per 2½ kg.

Vlassegaren : 72 ct tot 1 F per ½ kg.

Werkegaren : 40 ct tot 70 ct per ½ kg.

Werkevlas : 1,80 F tot 3,30 F per 2½ kg.

Lijnwaden van 96 cm breedte : 30 à 38 ct per 76 cm (rauwe Gentse lijnwaadel).

Lijnwaden van 100 tot 105 cm : 50 à 60 ct per 76 cm.

Lijnwaden van 109 cm : 65 tot 68 ct per 76 cm.

Tijdens de Franse periode waren de prijzen als volgt :

Beste vlas : 3,60 F tot 5,50 F per 2½ kg.

Werkevlas : 2 tot 3 F per 2½ kg.

Vlassen garen : 1,08 F tot 1,45 F per 43 dag (1 pond gents).

Werkegaren : 76 ct tot 1 F per 43 dag.

Sinds 1816, 1817 volgde, steeds volgens de vragenlijst, een groeiende verslechting, die na de omwenteling nog is toegenomen. De oorzaak hiervan concurrentie van de katoenweefsels der mechanische weverij. Hiermee stelt is te wijten aan het opkopen van onze beste grondstoffen en de vreemde de beantwoorder der vragenlijst een zeer juiste diagnose.

Op de vraag welke verbeterde procédés op de handweefgetouwen toegepast worden, spreekt men slechts van de vliegende schietspoel, die de vroegere handschetspoel moest vervangen, maar feitelijk alleen voor de brede lijnwaden van enig nut kon zijn. Zij werd daarom slechts door een 20-tal wevers gebruikt, temeer daar de Evergemse wevers beweerden dat de lijnwaden met de handschetspoel vervaardigd sterker waren.

(38) Gemeentelijk Archief Evergem register 39, nr 773.

(39) Gemeentelijk Archief Evergem register 41, nr 281.

Er wordt eveneens geïnformeerd naar het nut van het Liefdadigheids-werkhuis te Gent, dat in 1843 reeds 21 Evergemse wevers met de nieuwste getouwen en gereedschappen had vertrouwd gemaakt.

Inderdaad vanaf 7 februari 1842 werden er geschoold in het hanteren der vliegende schietspoel : Lybaert Joos, Van Herrewege Pieter, De Wispe-laere Constantin, Kegels Domien ⁴⁰, vanaf 16 april 1842 : Vereecke Pieter, Struyvelt Bernard, Bauwens Eugene, Haegeman Frans ⁴¹. Op 24 juni 1842 was het de beurt aan Pesant Bernard (Kerkbrugge), Segers Jozef (Dorp), Verstraete Bernard (Wippelgem) en Onderbeke Jan Baptist (Reibroekstraat) ⁴². Nog later op 17 oktober werden in het leerwerkhuis te Gent aangenomen : Jacobus Bernardus Lybaert, Francies De Buck, Bernard Bauwens en Jozef Wittevrongel ⁴³.

Op 23 mei 1843 : Jan Baptist Steyaert (Wippelgem), Pieter van Hecke (Wippelgem-Eindeken), Leo van Herseele (Schransken), Pieter Braeckman (Overdam) en Karel-Frans Verhamme (Heulendonk) ⁴⁴. Op 28 december 1843 : Jan-Baptist van Hecke, Petrus Cleemput (Reibroekstraat) en Angelus de Beule (Kramershoek) ⁴⁵. Op 30 augustus 1844 tenslotte : Jan Meulewater (Belzele-Dorp), Jan-Baptist Verstraeten (Reibroekstraat), Pieter Frans Geldhof (Zoetemanneken) ⁴⁶.

Deze goedbedoelde pogingen van het provinciaal gouvernement werden evenwel met weinig geestdrift onthaald. In de vragenlijst heet het dat deze scholing niet het minste nut opgeleverd heeft, daar de brede lijnwaden waarvoor de vliegende schietspoel het voordeligst is, hier toch maar zelden gemaakt worden. De algemene besluiten van Burgemeester en Schepenen van Evergem zijn de volgende : « Alle deze poogingen, schoon in zich zelve prijsbaar, zijn geensints toereikende om de lijnwaednijverheid op te beuren. Krachtdadige maetregelen zijn hoogstnoodzakelijk geworden, indien men den spoedigen en volkomen ondergang wil vermeiden van eene nijverheid die aen een half millioen personen in de beyde Vaenderen het bestaan moet verschaffen. Het Gouvernement mag van deze waerheid overtuigt zijn : De aermoede onder de wevers en spinsters is ten top gestegen, en zal welhaest onherstelbaar worden. Men herhaele het nog : spoedige en Krachtige middelen zijn noodig. Bijvoorbeeld : van den eenen kant, buytengewoone hooge rechten op den uytvoer van onze vlassen ; hooge regten op den invoer van vreemde lijnwaeden en gaerens. Van den anderen kant : wekelijksche premiën aen de wevers die de beste geweven lijnwaeden ter merkt brengen, strenge maetregelen en Confiscatie der lijnwaeden dewelke met blåuw water en vitriool zouden wit gemaekt zijn» ⁴⁷

De grondfout, zowel op lokaal als nationaal plan, lag voornamelijk hierin, dat men een kwijnende nijverheid met kunstmatige middelen onder

(40) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13, Brief nr 6857.

(41) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13, Corr.

(42) Idem.

(43) Idem.

(44) Idem.

(45) Idem.

(46) Idem.

(47) Gemeentelijk Archief Evergem. Doos 13. Vragenlijst 22 september 1843.

vorm van subsidies, wilde in stand houden, terwijl men geen oog had voor de dwingende omschakeling naar de mechanische weefnijverheid in fabrieksverband.

2) *De werking van het nijverheidscomité (1845-1849).*

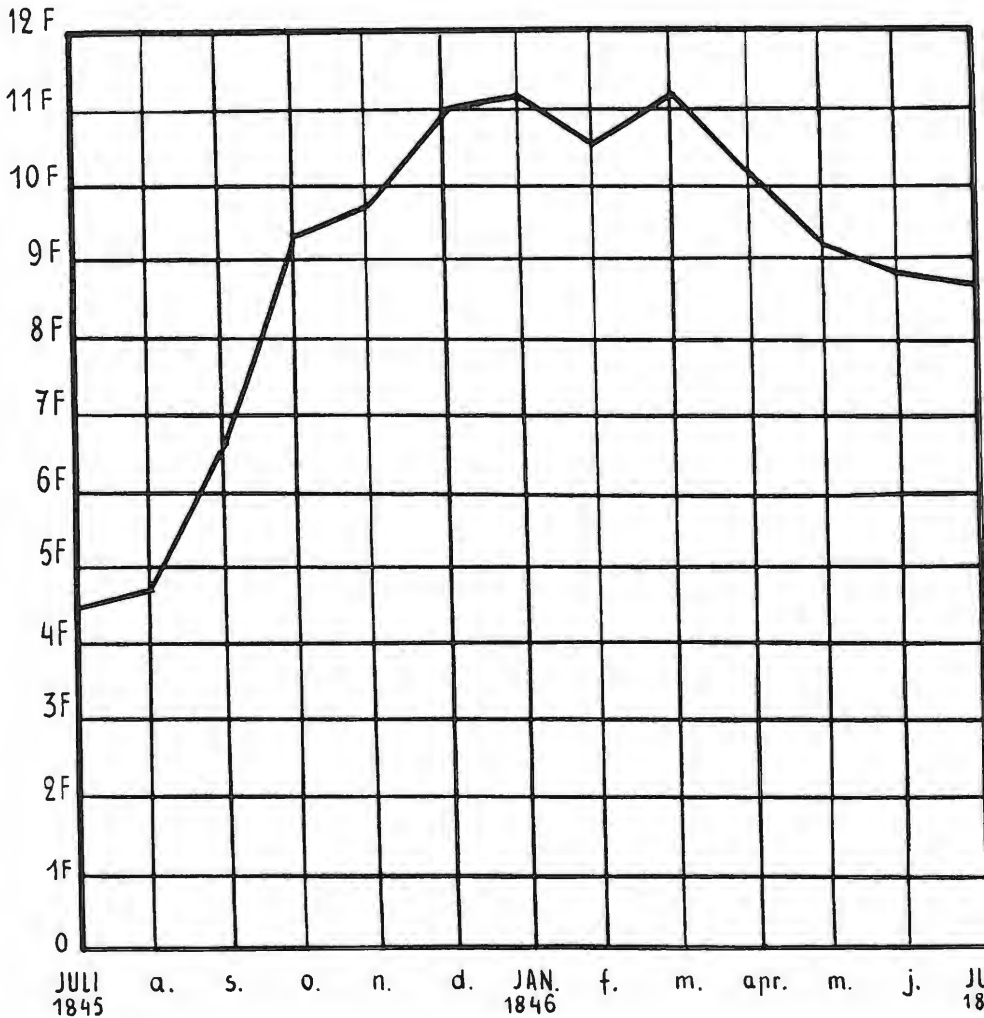
In de lijn van deze noodlottige economische politiek ontstonden de zeggende nijverheidscomités, ingericht ter bestrijding van de ellende en werkloosheid onder de wevers en spinsters. Hun werkingsjaren vallen samen met de diepste economische malaise, die onze streken ooit gekend hebben. Zij luiden meteen de doodstrijd in van de landelijke handweefnijverheid.

Na de oprichting van een provinciaal hoofdcomité op 28 oktober 1843, drong de arrondissementskommissaris voortdurend aan op de inrichting van plaatselijke nijverheidscomités. In zitting van 28 december 1844⁴⁸ wees de gemeenteraad van Evergem het voorstel tot oprichting van een dergelijk comité met algemene stemmen af : « overwegende dat het doelwit van de werkende klas ter hulp te komen en aerbeid te verschaffen geensints door het inrigten van een Nijverheidscomité binnen deze Gemeente kan berijkt worden, dewijl vooreerst de geldmiddelen ontbreken, die dergelijke onderneming zou vereïsschen dat de subsidie dewelke de Gemeente genoodzaekt is aen ons Armbestuer jaerlijks te geven om te voorzien inden deficit van des zelfs middelen voor het onderhoud van het steeds aangroeyende getal der behoeftigen, reeds gesfegeu is tot de som van 4500 francs, zoodanig dat den Plaetselijken omslag uit dezen hoofde voor 1845 eene merkelijke verhooying zal moeten ondergaen en gebragt worden op de som van thien duizend francs ; dat om in deze volkrijke gemeente eene dergelijke inrigting aen te vangen, men daer toe personen zoude moeten ter hand hebben de welke alle de speciale Kennissen in het vak van den Linnenhandel bezitten, en zich aen de werkzaemheden uit deze inrigting voordspruitende, uitsluitelijk zouden moeten overgeven, ongeminderd eenen Eersten hulpmiddel ten minsten van Acht duizend francs, die er zoude noodig zijn om in de aankooopen vande Stoffen te voorzien ; dat de ondervinding reeds in verscheide Gemeenten heeft bewezen dat het bestuer der Nijverheidscomité geen voordeel aende werkende klas opleverd, en met vele onvermijdelijke hinderpaelen gepaerd gaen, dewelke des zelfs geregelden gang en duerzaamheid beletten. »

Ondertussen evolueerde de toestand ver van gunstig. Na de crisis van 1833, overtroffen voor het eerst in de XIXe eeuw de cijfers der overlijdens die der geboorten (242 tegen 236) om het jaar nadien er nog meer de terugslag van te ondervinden. (224 tegen 210). Vanaf 1844 echter zal dit tot 1871 bijna een normaal verschijnsel worden. Ook de cijfers der uitwijking overtreffen gevoelig die der inwijking. (Zie Bijlage I)

De rampspoedige oogst van 1845 zou de maat doen overlopen. Men oogstte in veel gevallen slechts 1/10 van de normale opbrengst van de

(48) Gemeentelijk Archief Evergem. Register der Beraadslagingen van de Gemeenteraad 1830-1847, nr 132.

Grafiek II — Curve van de maandelijke aardappelprijzen op de Oost-vlaamse markten, voor de periode juli 1845 - juli 1846 (prijs per hl).
Opgemaakt naar de officiële gegevens verstrekt in het « Mémorial Administratif de la Flandre Orientale ».

aardappelen⁴⁹; Het gevolg er van was dat de prijs op enkele maanden verdriedubbelde. Op de oostvlaamse markten was de maandelijks gemiddelde prijs der aardappelen, na de grote mislukking als volgt:

juli 1845 :	4,51 F per hl ⁵⁰ .
augustus 1845 :	4,74 F ⁵¹ .
september 1845 :	6,74 F ⁵² .
oktober 1845 :	9,24 F ⁵³ .
november 1845 :	9,89 F ⁵⁴ .
december 1845 :	10,98 F ⁵⁵ .
januari 1846 :	11,01 F ⁵⁶ .
februari 1846 :	10,68 F ⁵⁷ .
maart 1846 :	11,12 F ⁵⁸ .
april 1846 :	10,03 F ⁵⁹ .
mei 1846 :	9,10 F ⁶⁰ .
juni 1846 :	8,94 F ⁶¹ .

(Zie Grafiek II)

De abnormaliteit van deze prijzen kan slechts in het licht gesteld worden door vergelijking met de prijzen der voorafgaande jaren. In 1843 bv. bedroeg de prijs per hl in juli 6,29 F⁶² om geleidelijk aan, te dalen en in december nog slechts 3,52 F te bedragen⁶³.

(49) « En 1845, on avait planté dans cette province une quantité considérable de pommes de terre, accroissement de culture dû à la multiplication des fabriques de féculé. Les apparences de la récolte étaient fort belles jusqu'à la fin de juin, lorsque presque toutes les plantes des diverses espèces ont été attaquées d'une maladie qui les a fait périr et a arrêté ainsi le développement des tubercules. La récolte n'a donné en beaucoup d'endroits que le dixième d'une récolte ordinaire, ou environ dix-huit hectolitres par hectare. » *Mémorial Administratif de la Flandre-Orientale*. 2e semester 1846, p. 240.

(50) *Mémorial Administratif*-2e semester 1845. Mercuriaal 3 juli 1845, p. 183.

(51) *Mémorial Administratif*-2e semester 1845. Mercuriaal 7 augustus 1845, p. 351.

(52) *Mémorial Administratif*-2e semester 1845. Mercuriaal 4 september 1845, p. 385.

(53) *Mémorial Administratif*-2e semester 1845. Mercuriaal 2 oktober 1845, p. 483.

(54) *Mémorial Administratif*-2e semester 1845. Mercuriaal 6 november 1845, p. 573.

(55) *Mémorial Administratif*-2e semester 1845. Mercuriaal 4 december 1845, p. 769.

(56) *Mémorial Administratif*-1e semester 1846. Mercuriaal 2 januari 1846, p. 3.

(57) *Mémorial Administratif*-1e semester 1846. Mercuriaal 5 februari 1846, p. 103.

(58) *Mémorial Administratif*-1e semester 1846. Mercuriaal 5 maart 1846, p. 257.

(59) *Mémorial Administratif*-1e semester 1846. Mercuriaal 2 april 1846, p. 385.

(60) *Mémorial Administratif*-1e semester 1846. Mercuriaal 7 mei 1846, p. 481.

(61) *Mémorial Administratif*-1e semester 1846. Mercuriaal 11 juni 1846, p. 515.

(62) *Mémorial Administratif*-2e semester 1843. Mercuriaal 6 juli 1843, p. 187.

(63) *Mémorial Administratif*-2e semester 1853. Mercuriaal 8 december 1843, p. 711.

Doch lopen wij de zaken niet te ver vooruit. Daar de malaise in de plaatselijke weefnijverheid zich in 1844 onophoudend verder ontwikkelde en door de aardappelplaag van 1845 nog meer geaccentueerd werd, drongen men van hogerhand steeds maar aan op de inrichting van een plaatselijk nijverheidscomité. Er moest tenslotte toch iets gedaan worden.

Aldus komt men na de provinciale circulaire van 7 oktober 1845⁶⁴ terug op de negatieve beslissing van vorig jaar. Op 23 oktober 1845 wordt te Evergem een nijverheidscomité opgericht. Het zal kunnen beschikken over een regeringssubsidie van 2500 F en een gemeentelijke subsidie van 1000 F⁶⁵.

Van ambtswege is het comité samengesteld uit de burgemeester P. Fr. Geirnaert, als voorzitter, de pastoor of één van zijn onderpastoors, een armmeester — Joannes Willems van Doornzele — en uit 3 leden door de gemeenteraad aangeduid, gekozen uit mensen die enigszins vertrouwd zijn met de linnenindustrie en haar noden. Het waren de heren :

Pieter-Francis De Maertelaere, Dorp.

Joannes Van Driessche, Dorp.

Antoon Basselier, lakenhandelaar, Wippelgem.

Aan deze 6 leden werd een sekretaris-penningmeester toegevoegd nl. Jan-Francis Slock.

Dit nijverheidscomité had een 3-voudig doel⁶⁶ :

- 1) Uitroeijing van de bedelarij.
- 2) Verbetering der handweefnijverheid.
- 3) Invoeren van nieuwe nijverheidstakken op het platteland.

In feite was het een weldadigheidsinrichting. De gelden waarover het beschikte werden aangewend om aan de behoeftige spinsters en wevers de nodige grondstoffen te verschaffen. Dit kon op 3 verschillende manieren gebeuren :

- a) Aan de behoeftige spinster of wever werd de grondstof op krediet verkocht. Het afgewerkt produkt *moet* op de markt verkocht worden. Daarna wordt de prijs der grondstoffen aan het comité terugbetaald, anders wordt geen nieuwe grondstof geleverd.
- b) Het comité levert de grondstof. Het afgewerkte stuk wordt bij het comité binnengebracht. De spinster of wever ontvangt een *werkloon*.
- c) Naar keuze één van beide werkwijzen.

Aldus stak het comité te Evergem effectief van wal op 13 november 1845. Het eerste algemeen verslag opgemaakt op 31 maart 1846⁶⁷ bezorgt ons volgende inlichtingen : op een bevolking van 7555 zielen zijn er 2015 behoeftigen. Het aantal huisgezinnen door het comité geholpen beliep 251.

Er waren toen nog 300 wevers en 700 spinsters. Gemiddeld werden hiervan 251 spinsters geholpen, met een dagloon van 0,30 F. Het comité beperkte trouwens zijn werkzaamheden alleen tot de spinsters. Zoals hoger

(64) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13, Correspondentie.

(65) Gemeentelijk Archief Evergem, Register der Beraadslagingen van de Gemeenteraad, 1830-1847. nr 148, 23 oktober 1845.

(66) *Onderrigting voor de Nijverheids-comités*. - Gent, 1846.

(67) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13, Correspondentie.

vermeld bestonden de inkomsten van het comité naast subsidies van de Staat (1.000 F), de Provincie (4.000 F) en de Gemeente (1.000 F) uit de opbrengst van de verkoop van garens (4.242,48 F). De voornaamste twee posten der uitgaven werden ingenomen door de aankoop van werk, de grondstof voor het spinnen (6.187,50 F) en het spinloon (2.227,04 F). De eerste rekening sluit met een batig saldo van 4.386,97 F.

Op 24 september 1846 werd er door het hoofdcomité opnieuw naar de toestand der plaatselijke lijnwaadindustrie gevraagd⁶⁸. In een begeleidend schrijven werd nog steeds de slogan voorgehouden: « De oude vlasnyverheid heeft tot heden de worsteling met de mechaniek-nyverheid staende gehouden ; maer dezelve schynt niet genoeg begrepen te hebben dat, om deze worsteling uit te houden, zy aen de mededingende nyverheid de middels moet ontleenen, welke deze bewerkstelligt om de overhand te behalen. Deze middels zyn de gelykmatigheid, de sierlykheid en de goedkoop der voortbrengsels. » Verder heet het : « Meer en beter voortbrengen, ziet daer wat de wever moet betrachten. » Om dit te kunnen bereiken zal de grondstof beter moeten aangepast worden. Wevers en spinsters kunnen in het model-werkhuis te Gent met de nieuwste procédés vertrouwd gemaakt worden⁶⁹.

Ondertussen leert de bijgevoegde vragenlijst ons dat er op de 800 getouwen nog slechts 200 gebruikt worden voor het traditionele lijnwaadweven en 600 voor het katoenweven. Sinds kort werd er door M. De Raeve op de Asschout, een fabriek opgericht, gespecialiseerd in het weven « à la Jacquart ». Voor 35 getouwen zijn er 29 wevers aan het werk gezet, die er servietten, tafellakens, piqué, bazin, storen en katoenen dekens vervaaridgen. Dit was de allereerste uiting der industriële revolutie te Evergem.

Het aantal behoeftigen is ondertussen tot 3100 gestegen, hetzij nagenoeg de helft der bevolking. De voornaamste oorzaak der armoede wordt toegeschreven aan het verval der linnennijverheid. Van de 1429 wevers, zijn er nog 800 wevers die uitsluitend lijnwaad weven, en 629 die ook andere (katoenen) stoffen weven. Van deze 800 zijn er evenwel slechts 200 aan het werk. De meest geweven lijnwaden zijn de ruwe en witgemaakte, genaamd « Brabantès » en « blondines ». De grondstof der schering bestaat voor de helft uit vlas en voor de andere helft uit werk, terwijl de inslag uitsluitend uit werk bestaat. De stukken zijn 76 tot 109 m lang en 96 tot 109 cm breed. Het getal draden der schering bedraagt :

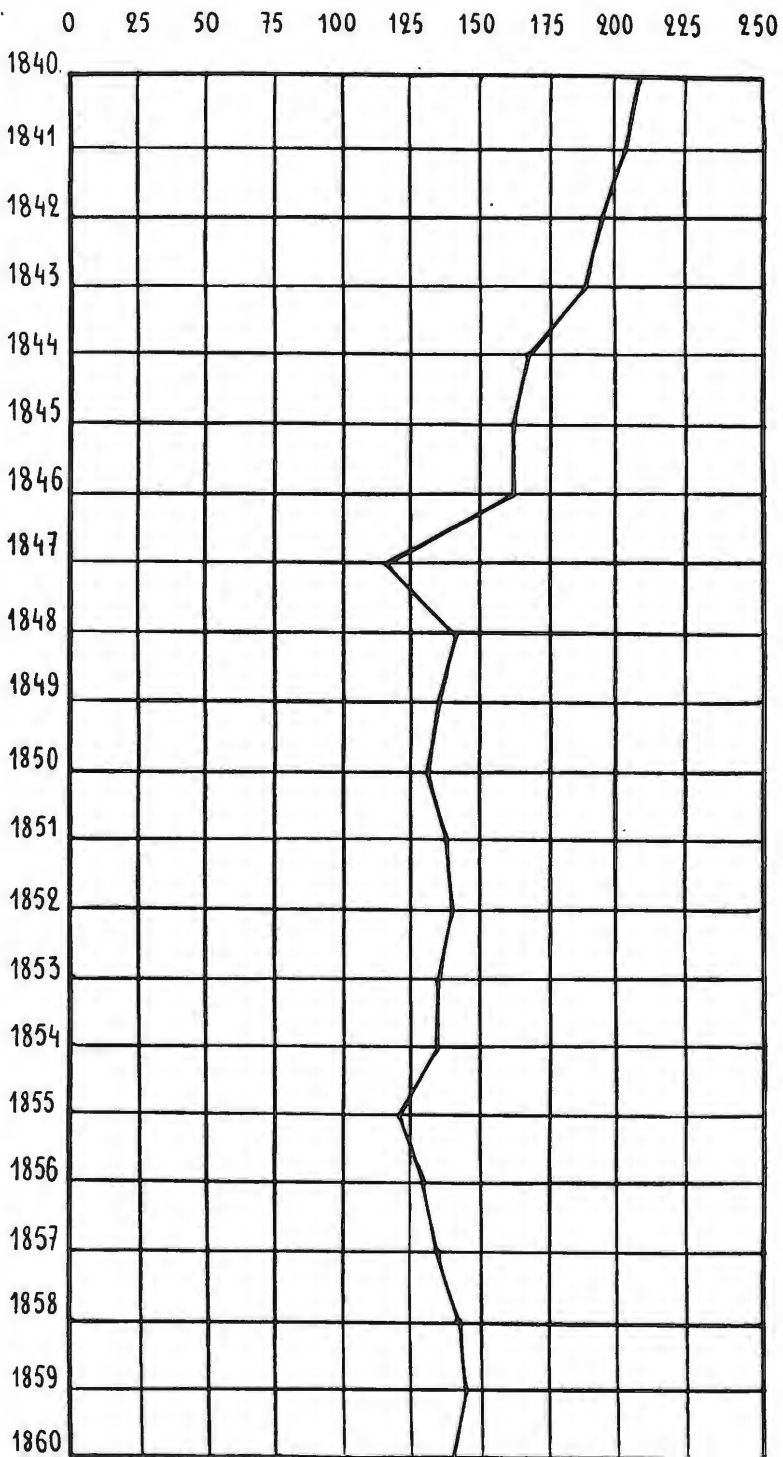
- a) van 96 cm : 1400.
- b) van 100 tot 105 cm : 1500.
- c) van 100 cm : 1500 tot 1900.

De prijzen variëren voor die van 96 cm : van 30 tot 38 ct de ruwe Gentse lijnwaadel (76 cm), voor die van 100 tot 105 cm : 50 tot 60 ct de el, voor die van 109 cm : 65 tot 68 ct de el. Al deze lijnwaden worden doorgaans op de markt van Gent verkocht. De 6 wevers, die het best in het nieuwe model-werkhuis kunnen opgenomen worden zijn :

(68) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13. Bijlage omzendbrief 24-9-1846, nr 1298.

(69) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13. Omzendbrief.

Gráfiek III — Geboortecurve voor de periode 1840-60.

- 1) Buysse Jozef, 25 j.
- 2) D'hooge Frans, 26 j.
- 3) Wittevrongel Frans, 31 j.
- 4) Teirlinck Bernard, 24 j.
- 5) Pauwels Pieter, 33 j.
- 6) Claus Pieter, 36 j.

Wat de spinsters betreft, hiervoor bestaan te Evergem reeds 2 werkscholen : één op het Dorp en één te Doornzele. Op de 2000 spinsters zijn er 1500 zonder werk, dus zoals bij de wevers : 75%. Het garen dat gesponnen wordt bestaat voor $\frac{2}{3}$ uit werk en $\frac{1}{3}$ uit vlas en wordt op de markten te Gent en Sleidinge verkocht. De 4 spinsters beneden de 20 jaar, die met vrucht in de model-spinschool te Gent zouden kunnen aanvaard worden, zijn :

- 1) De Coninck Sofie, 18 j.
- 2) Schelstraete Francisca, 16 j.
- 3) Theirlinck Francisca, 18 j.
- 4) Willems Petronelle, 17 j.

Het algemeen verslag van het nijverheidscomité in dato 31 december 1846⁷⁰ leert ons dat het aantal spinsters dat door het comité geholpen wordt, gestegen is tot 280. Van 13 november 1845 tot 31 december 1846 waren zij aldus in staat een spinloon van 4.255,91 F uit te betalen.

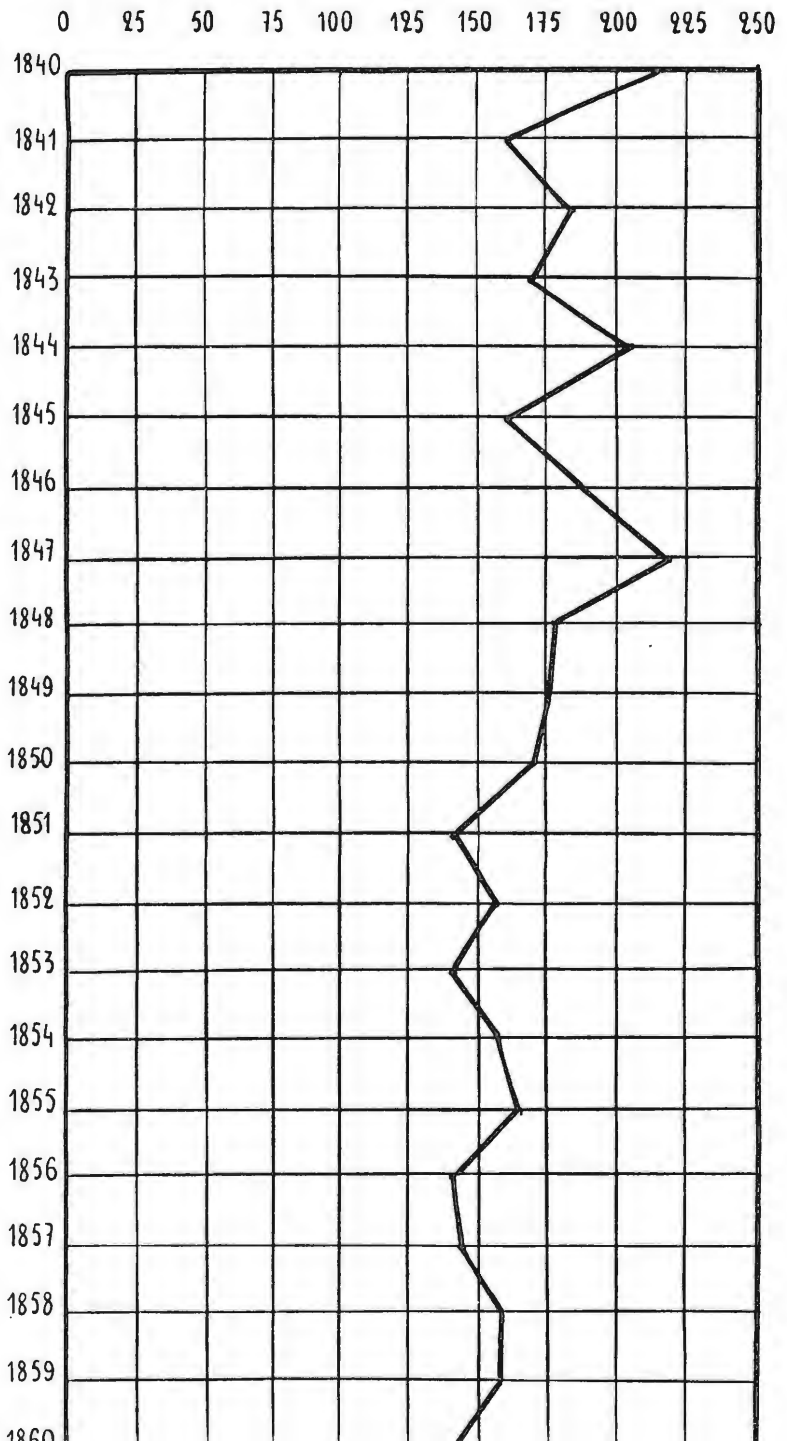
Een nieuwe vragenlijst daterende van 29 december 1846 geeft een nauwkeurige aanduiding van wat er op dat ogenblik te Evergem nog met de hand geweven wordt. Zoals hoger gezegd produceerde men te Evergem : « Brésilliennes » en « Brabantès ». Ondervraagd naar de oorsprong van die namen antwoordt het gemeentebestuur : « Ces dénominations s'appliquent à ces espèces de toiles depuis un temps immémorial pour désigner dans leurs commandes, les espèces de toiles qu'ils désiraient ; » Een samenvattende tabel geeft volgend overzicht van de Evergemse lijnwaden⁷¹ :

Naam	L. in m	Br. in cm	Prijs	Nuance	Gebruik
Brésilliennes	90	76	0,30 F	Ruw	Tapiserie, zakken
Brabantès	96	76	0,34 F	id.	matrassen.
Blondines	96	76	0,38 F	half-wit	Hemden, beddegoed. broeken, ondergoed.
	100	76	0,50 F	ruw	matrassen, graanzakken
	100	76	0,60 F	half-wit	Hemden, beddegoed, broeken, slopschoenen voor militairen.
	105	76	0,64 F	ruw	
	105	76	0,64 F	half-wit	idem.
	109	76	0,68 F	ruw	
	109	76	0,68 F	half-wit	idem.
	114	76	0,80 F	ruw	
	114	76	0,89 F	wit	

(70) Gemeentelijk Archief Evergem. Doos 13. Archief Nijverheidscomité.

(71) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13. Correspondentie. Op 4 januari 1847 beantwoord door schenep Eugène Beernaert, notaris.

Grafiek IV — Overlijdenscurve voor de periode 1840-60.

Ondertussen worden de burgemeesters aangemaand de bijzonder alarmerende persberichten, die gewagen van de bittere ellende en hongerdood, zoveel mogelijk te logenstraffen, dit om de algemene onrust tot bedaren te brengen. « Comme de semblables bruits sont fâcheux, sous tous les rapports, et qu'il importe de les démentir sur le champ, s'ils sont faux, je vous prie de me signaler immédiatement les faits de cette nature, qui se produisent réellement dans votre localité, et d'avoir soin de démentir avec la même promptitude, les récits inexacts ou exagérés qu'en donnent les journaux ⁷² ».

Hoeveel moeite men van hogehand ook deed om de ontstellende werkelijkheid enigszins te verdoezelen, de bevolkingscijfers wijzen maar al te duidelijk op de geweldige malaise van de jaren 1846 en 1847. Het huwelijkscijfer van 1846 : 21 behoorde tot het allerlaagste van de ganse XIXe eeuw. Het dieptepunt viel in 1847 toen er voor 220 overlijdens slechts 117 geboorten geregistreerd werden, bijna dubbel zoveel overlijdens als geboorten, wat in de XIXe eeuw te Evergem niet meer voorkwam. In 1842 was er 1 overlijden per 42 inwoners, in 1843 1 per 44 inwoners, in 1844 1 per 37 inwoners, in 1845 1 per 47 inwoners, in 1846 1 per 39 inwoners en tijdens het ergste crisisjaar 1847 1 per 32 inwoners. Hier-teenover was er slechts 1 geboorte per 62 inwoners in laatstgemeld jaar.

In het licht van bovenstaande gegevens loont het wel de moeite de telling van 15 oktober 1846 nader te bekijken ⁷³.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Wijk A: Dorp	836	224	1060	258	24	76	100	365	27	11	9
Wijk B: Schonstr.	866	243	1109	214	48	16	64	325	19	7	5
Wijk C: Belzele	631	207	838	159	58	7	65	189	34	10	7
Wijk D: Meerbeke	695	200	895	174	51	14	65	238	27	9	7
Wijk E: Heffink	552	156	708	140	19	15	34	234	14	6	4
Wijk F: Elslo	477	133	610	121	20	23	43	207	20	9	7
Wijk G: Doornzele	964	327	1291	257	25	41	66	418	15	6	5
Wijk H: Langerbr.	723	202	925	181	17	28	45	296	15	6	4
Totalen	5744	1692	7436	1504	262	220	482	2272	21	8	6

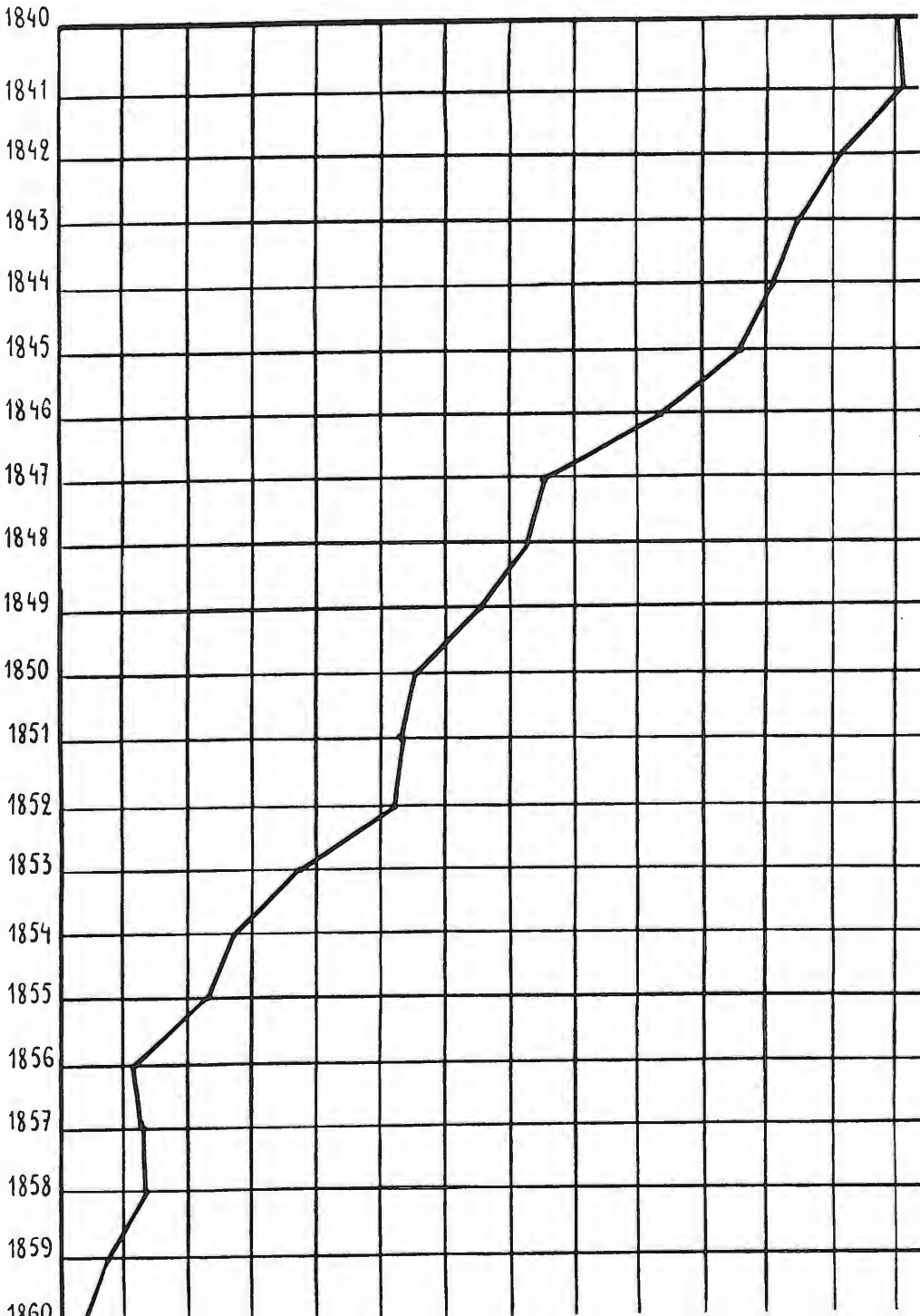
Vergelijken wij deze cijfers met die van 1825 dan valt onmiddellijk de grote teruggang van het aantal wevers op. Voor een vrijwel constant gebleven bevolking en een constant beroepscijfer zijn de cijfers gemakkelijk te vergelijken.

Het aantal wevers is inderdaad op bijna de helft teruggelopen (487 in 1825 tegen 262 in 1846). Dat het aantal spinsters schijnbaar meer constant gebleven is, komt hierdoor dat ze gesteund werden door het nijverheidscomité, dat zich te Evergem alleen beperkte tot hulp aan de spinsters. Het

(72) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13. Correspondentie. Circulaire 30 december 1846.

(73) Gemeentelijk Archief Evergem. Bevolkingsregister 1846. 8 registers + supplement.

65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78

algemeen procent der textielarbeiders op de personen die een beroep uitoefenen, is dan ook gedaald tot 21%.

Wanneer wij tenslotte deze cijfers vergelijken met deze opgegeven in de vragenlijst van 24 september 1846, dan stellen wij vast, dat wij evenals voor 1815, in de bevolkingsopgave slechts met minima-cijfers te doen hebben. (1429 wevers tegenover 262 ; 2000 spinsters tegenover 220). Inderdaad in het bevolkingsregister zijn zoals hoger gezegd alleen de beroepen der *gezinshoofden* aangegeven. De helpers zijn slechts aangeduid met de kwalificatie vrouw, zoon, dochter. Daarenboven gaat het in het bevolkingsregister steeds om personen die het beroep van wever of spinster als *hoofdberoep* opgaven, terwijl veel kleine landbouwers en dagloners, als dusdanig ingeschreven in feite beide bezigheden cumuleerden. Vergelijken wij dus nogmaals het aantal wevers en spinsters opgegeven in de vragenlijst (1429 + 2000 = 3429) met het aantal personen boven de 12 jaar : 5744, dan stellen wij vast dat het aantal personen, die vóór de grote crisis, want de werkloze wevers en spinsters zijn in dit aantal begrepen, min of meer rechtstreeks bij de lokale weefnijverheid betrokken was, 59% der aktieve bevolking bedroeg, dit tegenover 52% in de Franse tijd. Tussen 1812 en 1840 valt er dus een aangroei te noteren van 7%.

Rekening gehouden met het abnormaal hoog cijfer der werkloze wevers en spinsters in 1846, lijkt het cijfer der behoeftige personen (3.100), geenszins overdreven (41% der totale bevolking). Dit was tijdens de crisisjaren trouwens geleidelijk aan toegenomen.

Op 12 januari 1847 richt burgemeester Geirnaert een dringende noodkreet tot het provinciebestuur ⁷⁴. « Chaque jour les circonstances deviennent plus critiques, plus pressantes; si les masses de mendiants qui sillonnent les rues du matin au soir, se bornent aujourd'hui d'implorer un morceau de pain, nul ne saurait répondre de l'avenir si cet état de choses continue. Le mal est trop grand pour que l'on l'exagère. »

In deze bittere ellende was het dan ook geenszins te verwonderen dat het Nijverheidscomité last kreeg met wevers, die het garen dat hun toegevoerd werd, naderhand niet meer wensten te betalen. Hiervoor werden Bernardus Versluys van de wijk Overdam en Pieter van Belle, van Kromvelde, aangeklaagd. Eerstgenoemde had op 28 april 1846 32,49 kg garen ontvangen voor een waarde van 42,51 F en laatstgenoemde op 31 juli 1846, 35,53 kg werkgaren voor een waarde van 41 F.

Na het verkoop van hun lijnwaad weigerden de wevers het geld van het garen binnen te brengen ⁷⁵. De zaak werd overgemaakt aan het Parket te Gent. Bij monde van de procureur werd het gemeentebestuur nochtans in het ongelijk gesteld. Juridisch gezien was het garen hun in eigendom afgestaan en ging het hier hoogstens om een misbruik van vertrouwen ten opzichte van het Nijverheidscomité, dat echter niet onder een artikel van de strafwet viel ⁷⁶.

(74) Gemeentelijk Archief Evergem, register 38, nr 259.

(75) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13, Correspondentie.

(76) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13, Correspondentie nr 27252.

Te Gent was op 26 januari 1847 een nieuw model-leerwerkhuus opgericht, dat uitsluitend tot doel had bekwame wevers tot meester-gasten op te leiden en hun vertrouwd te maken met het mechanisatieproces. Het was dus geenszins bedoeld als werkverschaffing.

Tijdens het jaar 1846 had het Hoofdc Comité een getouw, tempel en schiet-spoelen aan de plaatselijke comités geschonken.

Het algemeen verslag van het nijverheidscomité over 1847, vermeld dat er op een bevolking van 7222 zielen, nog 2195 behoeftigen zijn. Het getal wevers bedraagt 300, dat der spinsters 700, (nog slechts 17% der aktieve bevolking!), terwijl het gemiddeld aantal spinsters dat geholpen werd, 344 beliep⁷⁷. Het dagloon zelf bedroeg nog 0,15 F.

Tijdens het jaar 1848 schijnt de werkzaamheid van het Nijverheidscomité reeds enigszins te verminderen. Nog slechts 383 spinsters worden door het comité geholpen. De voorraad werk, grondstof voor het garen spinnen, is zeer klein. Aan de andere kant was er gedurende dit jaar 7.015,71 F uitgegeven voor aankoop van grondstoffen en 3.160,85 F voor spinloon⁷⁸. In het geheel gaf de rekening een batig saldo van 2.182,75 F

De laatste rekening, die meteen het einde betekende van de werkzaamheden van het nijverheidscomité, werd afgesloten op 18 december 1849⁷⁹. Zij vertoonde een batig saldo van 1245,97 F. Op 30 maart 1855 kreeg de gemeente toelating deze geblokkeerde gelden over te maken aan de plaatselijke C.O.O.⁸⁰.

Op de vraag of het nijverheidscomité tijdens zijn 4-jarig bestaan te Evergem, op een afdoende wijze de nood heeft helpen lenigen of aan het probleem der handweefnijverheid een bevredigende oplossing heeft gegeven, kunnen wij moeilijk bevestigend antwoorden. Voorzeker heeft men het lot van enige spinsters verbeterd, maar een ten dode opgeschreven handweefnijverheid, kon niet langs een weldadigheidsinstelling om, blijvend in stand gehouden worden. In zijn geheel gezien is het conservatief paternalisme, zoals het in de nijverheidscomités tot uiting kwam, op een mislukking uitgelopen. De landbouwcrisis van 1845-48 accentueerde deze mislukking nog meer.

c) De Naweëen. (1849-1880).

De opheffing van het Nijverheidscomité betekende geenszins dat de crisis opgelost was. Nog tot 1860 overtreffen de cijfers der overlijdens die der geboorten. De uitwijking naar de gemechaniseerde bedrijven te Gent bereikte haar hoogtepunt in 1853 wanneer 338 personen de gemeente verlaten, de meesten ervan naar Gent.

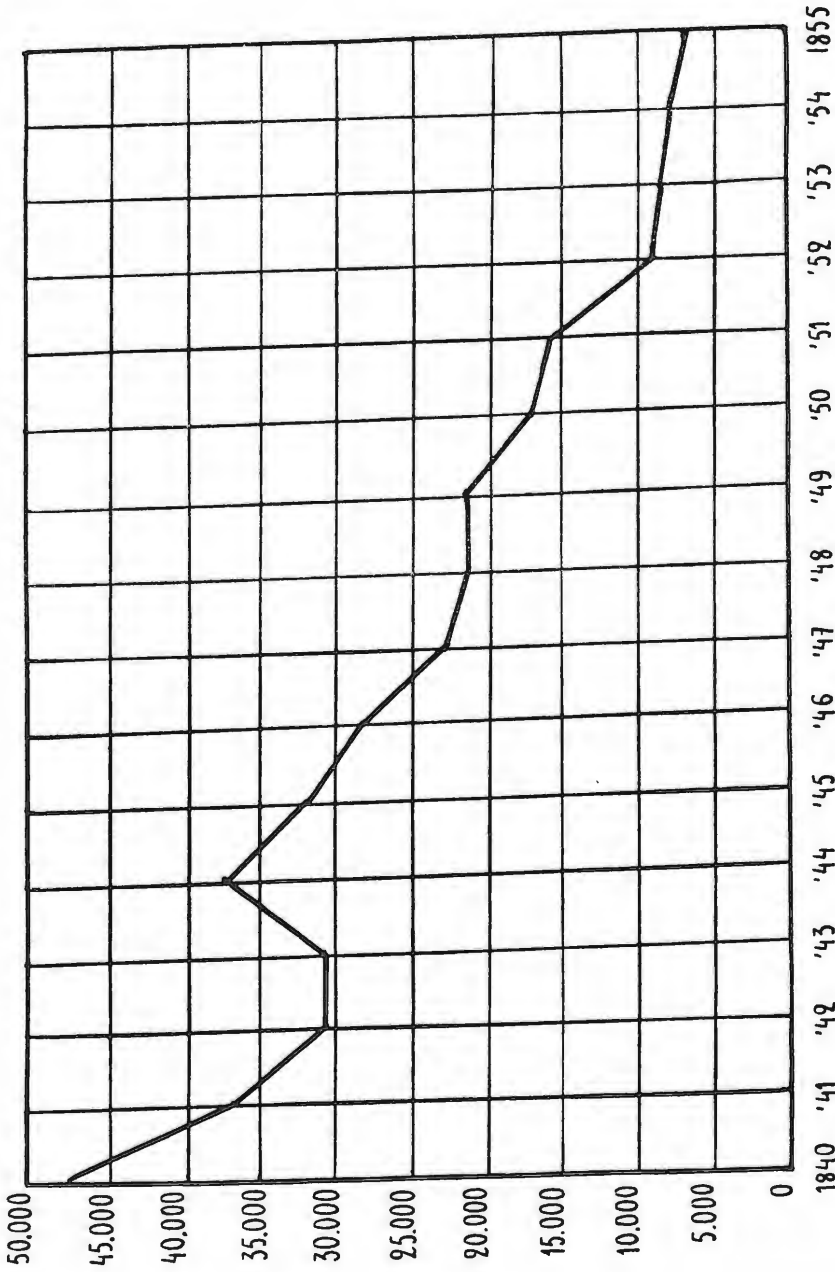
De noodzakelijk geworden omschakeling naar het gemechaniseerd

(77) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13. Algemeen verslag 1 jan.-31 maart 1847.

(78) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13. Algemeen verslag 1848.

(79) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13. Rekening Nijverheidscomité 1849.

(80) Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13. Correspondentie 30 maart 1855, nr. 218

Grafiek VI — Curve van het jaarlijks aantal handgeweven stukken lijnwaad op de Gentse markt verkocht, voor de periode 1840-55.

bedrijf gaat met veel strubbelingen gepaard. De bedelarij lijkt in de vijftiger jaren nog niet afgenomen. In het jaarlijks verslag heet het dat de plaatse-lijke politie er vrijwel machteloos tegenover staat.

Zoals hoger gezegd werd te Evergem langs de grote steenweg Gent-Water-vliet het eerste mechanische bedrijf geopend door de Gentenaar Jan de Raeve. Aanvankelijk in 1846 werkten er 35 werklieden, in 1855 zijn het er reeds 150 geworden⁸¹. Een tweede « werkhuys » of fabriek wordt opge-richt op 1 april 1854 door August Vermeersch, afkomstig van Ertvelde, maar tevoren reeds als fabrikant gevestigd te Sint-Niklaas. Het atelier werd opgericht op het Eindeken en telt in 1855, 40 werklieden voor 20 getouwen. Dit was een linnenweverij⁸².

Na de verdwijning van deze laatste richtte de heer Jan Balfour, nijveraar te Gent, in maart 1874 een mechanische linnen- en katoenweverij op in de Hekstraat, die zal blijven bestaan en bloeien tot na de eerste wereld-oorlog⁸³.

Hoe was het ondertussen gesteld met de traditionele handwevers ? De laatste statistiek, die wij daarover in handen krijgen is van 30 september 1852⁸⁴. Er zijn dan nog 80 wevers werkzaam, die jaarlijks 6 à 8 stukken lijnwaad weven van de middelklasse, en 250 spinsters, die samen jaarlijks 4000 kg garen spinnen, dat te koop aangeboden wordt op de markten van Gent en Sleidinge.

De definitieve teleurgang van de handweefnijverheid wordt eveneens onderstreept door de opgave van het aantal handgeweven stukken, die op de Gentse markt verkocht werden. Waren het in 1840 nog 47.435⁸⁵ stukken, dan is dit aantal in 1848 gedaald tot 21.315⁸⁶ om in 1855 te vallen op 7.218 stukken, hetzij nauwelijks nog het zesde deel van 1840⁸⁷. (Zie Grafiek VI, Bijlage III).

In 1856 geeft men officieel deze wegwijning en omschakeling naar de mechanisatie, toe : « Dans la plupart des localités, le filage à la main a presque disparu comme industrie, et il n'est guère plus conservé que pour l'usage domestique ; il a été remplacé en grande partie par la confection de dentelles et d'autres ouvrages de main. La fabrication toilière se trans-forme ; les meilleurs résultats sont obtenus, partout où l'on est entré dans la voie du progrès, et les bons tisserands sont recherchés.⁸⁸ »

Beschouwen wij in het licht van bovenstaande gegevens de telling van 31 december 1866⁸⁹. De omschakeling naar het mechanisch weven is dan nog niet volledig voltrokken. Demografisch gezien zijn de jaren 1865 met 229 overlijdens en 1866 met 180 overlijdens t.t.z respectievelijk een over-lijdensoverschot van 79 en 30, zware crisisjaren.

(81) Gemeentelijk Archief Evergem, register nr 42. nr 677.

(82) Idem.

(83) Gemeentelijk Archief Evergem, Beraadslagingen Schepencollege 9-3-1874. nr 145.

(84) Gemeentelijk Archief Evergem, register 41, nr 1465.

(85) Mémorial Administratif-2e semester 1841, p. 147.

(86) Mémorial Administratif-2e semester 1851, p. 269.

(87) Mémorial Administratif-2e semester 1856, p. 341.

(88) Mémorial Administratif-2e semester 1856, p. 321.

(89) Gemeentelijk Archief Evergem, Volkstelling, 1866, 2 registers, 1 supplement

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Wijk A: Dorp	789	175	964	251	16	15	31	490	6	3	3
Wijk B: Schoonstr.	720	182	902	214	68	12	80	515	15	11	8
Wijk C: Belzele	556	122	678	162	80	26	106	400	26	19	15
Wijk D: Meerbeke	600	162	762	162	76	5	81	417	19	13	10
Wijk E: Heffink	510	102	612	141	29	22	51	386	13	10	8
Wijk F: Elslo	421	100	521	110	15	27	42	308	13	10	8
Wijk G: Doornzele	898	236	1134	246	5	13	18	579	3	2	1
Wijk H: Langerbr.	710	185	895	200	7	18	25	487	5	3	2
Totalen	5204	1264	6468	1486	296	138	434	3582	12	8	6

Het verhoogd beroepscijfer komt niet voort uit een toename der bevolking noch uit een differentiatie der beroepen, maar is alleen het gevolg van een andere manier van opgave. Tot 1846 werd alleen het beroep van het gezinshoofd opgegeven, doch van 1866 af, wordt het beroep van alle leden van het gezin opgegeven.

De cijfers van deze telling zijn dan ook als maxima-cijfers te zien. Hierin zijn eveneens begrepen de wevers en spinsters werkzaam in de fabrieken van M. De Raeve en M. Vermeersch, vandaar de betrekkelijk hoge cijfers der wijken B, C en D, binnen welks gebied de fabriek van de Asschout haar werkkrachten recruteerde.

In elk geval bemerken wij dat de handweefnijverheid, die nog uitsluitend beoefend werd in de wijken A, E, F, G en H bijna op niets teruggevallen is. Nog enkele oude wevers blijven uit een soort hardnekkig conservatisme achter hun getouw. Voor de 5 laatstgenoemde wijken samen, zijn het er nog 72 wat overeenkomt met de cijfers van 1852. Dit vertegenwoordigt nog slechts 2% van het aantal inwoners die een beroep opgaven.

Tijdens de periode 1866-1880 verdwijnt de handweefnijverheid voor goed. De telling van 1880 geeft in totaal 73 wevers en 5 spinsters op voor gans Evergem⁹⁰. Laten wij hierbij de 3 wijken rond de fabrieken van J. De Raeve (Asschout) en J. Balfour (Hek) van kant, dan zijn er precies geteld nog 9 wevers en 4 spinsters over de 5 andere wijken verspreid, aantal dat volstrekt te verwaarlozen is.

De nadelige gevolgen van deze al te langzame opslorping der handweefnijverheid, met al de economische malaises hieraan verbonden, laten zich op demografisch plan voelen tot diep in de 19e eeuw. Het dieptepunt der bevolking wordt bereikt in 1860-80 en is lager dan de bevolking tijdens de Franse tijd en dit ondanks het nog steeds zeer hoog geboortecijfer. Slechts van dan af kan er van een langzame, doch zekere stijging gesproken worden.

PEILING NAAR DE LEVENSTANDAARD VAN DE EVERGEMSE
WEVER.

In het Rapport van de Commissie ingesteld in 1840 om de algemene toestand van de weefnijverheid te bestuderen⁹¹, vinden wij onder Bijlage 15 het budget van een weversgezin op het platteland bestaande uit man en vrouw met 3 kinderen beneden de 12 jaar. Om er een grondige bespreking te kunnen aan wijden, nemen wij deze tabel over :

Uitgaven :

Huur van een huis met 100 roeden land	90,00 F	90,00 F

Kleding van de man.

Twee hemden	5,00 F	
Een bloes	3,00 F	
Een linnen zomerbroek en een winterbroek	5,00 F	
Een frak	5,00 F	
Een ondervest	2,50 F	
Een das	0,75 F	
Twee paar schoenen	1,50 F	
Twee paar klompen	1,30 F	
Hoed en schoenen	9,00 F	33,05 F

Kleding van de vrouw.

Twee hemden	4,00 F	
Een japon	5,00 F	
Een bovenjurk	5,00 F	
Een frak	3,00 F	
Een zakdoek	2,00 F	
Twee paar schoenen	1,50 F	
Een hoed	1,30 F	
Een voorschoot	1,50 F	
Twee paar klompen	1,30 F	24,60 F

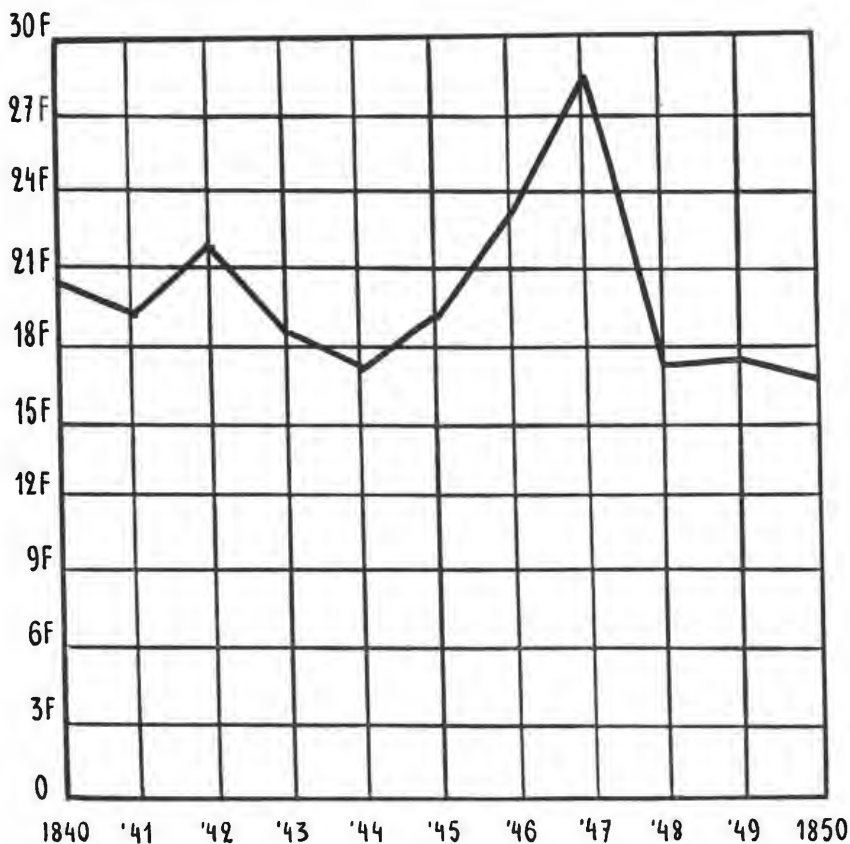
Kinderkleding		50,00 F

Barbier	2,50 F	
Wassen	20,00 F	22,50 F

Voedsel per week.

Drie roggebroden van vier kg	1,65 F	
Een wit brood	0,40 F	
36 kg aardappelen	1,44 F	
1 liter boekweitmeel	0,30 F	
2 1/3 pond boter of vet	1,60 F	

(91) Enquête sur l'Industrie Linière. Rapport de la Commission. Brussel 1841. Bijlage nr 15.

Grafiek VII — Curve van de jaarlijkse gemiddelde prijzen van witte tarwe op de Oostvlaamse markten, voor de periode 1840-1850 (prijs per hl.). Opgemaakt naar de officiële gegevens verstrekt in het « Mémorial Administratif de la Flandre Orientale ».

Voedsel per week ¹⁰⁰.

3 roggebroden van 4 kg à 0,17 F het kg ¹⁰¹ .	2,04 F
1 wit brood van 1 kg à 0,31 F het kg ¹⁰² .	0,31 F
20 kg aardappelen à 0,07 F het kg ¹⁰³ .	1,40 F
1 kg boekweitbloem	0,30 F
1 kg boter of vet ¹⁰⁴	1,80 F
Karnemelk	0,30 F
Zout, peper, azijn, koffie	0,50 F
Jaarlijks	52 x 6,65 F = 345,80 F
Totaal	455,80 F

Inkomsten.

Loon man wever à 0,70 F per dag ¹⁰⁵ per week =	4,20 F
Loon vrouw spinster 0,25 F per dag per week =	1,50 F
Loon kind spinster 0,16 F per dag per week =	0,96 F
Per jaar	52 x 6,66 F = 346,32 F
Deficiet	109,48 F

Bespreking. Berekeningen naar de levensstandaard zijn uiteraard zeer moeilijk te maken. Men moet niet alleen bepaalde prijzen en lonen kennen voor een bepaalde tijd en een bepaalde streek, maar men moet ook en vooral oog hebben voor de *werkelijke* behoeften van een bepaalde stand voor een bepaalde streek. Het is de grondfout van de berekeningen gemaakt door de Commissie, dat deze behoeften te hoog aangeslagen werden en dus alle evenwicht in het budget doen verdwijnen. De levensstandaard was dermate laag dat de meeste mensen het als normaal beschouwden slechts over het strikt-noodzakelijke te beschikken.

(100) Ter vergelijking de broodgraanprijzen van 28 december 1843 op de markt te Gent : Witte tarwe = 18,14 F per mudde. (Deze metrieke mudde door de Hollanders ingevoerd = 1 hl. = 74,766 kg)

Rode tarwe = 17,24 F per hl.

Rogge = 10,61 F per hl.

Prijslijst van de gemiddelde prijs der eetwaren op de Oostvlaamse markten, van dezelfde datum :

Boekweit = per hl.	11,29 F	Koevlees per kg	0,84 F
Haver per hl.	6,06 F	Kalfsvlees	1,22 F
Gerst per hl.	10,41 F	Schaapsvlees	1,15 F
Aardappelen per hl.	3,44 F	Varkensvlees	1,08 F
Hooi (per 100 pond)	6,68 F	Jenever per liter	0,73 F
Stro	4,41 F	Azijn per liter	0,21 F
Rijst per kg	0,64 F	Zout per kg	0,30 F
Osseveles	1,00 F	Steenkool per 1500 kg	40,51 F

Mémorial Administratif-2e semester 1843, p. 756 en 757.

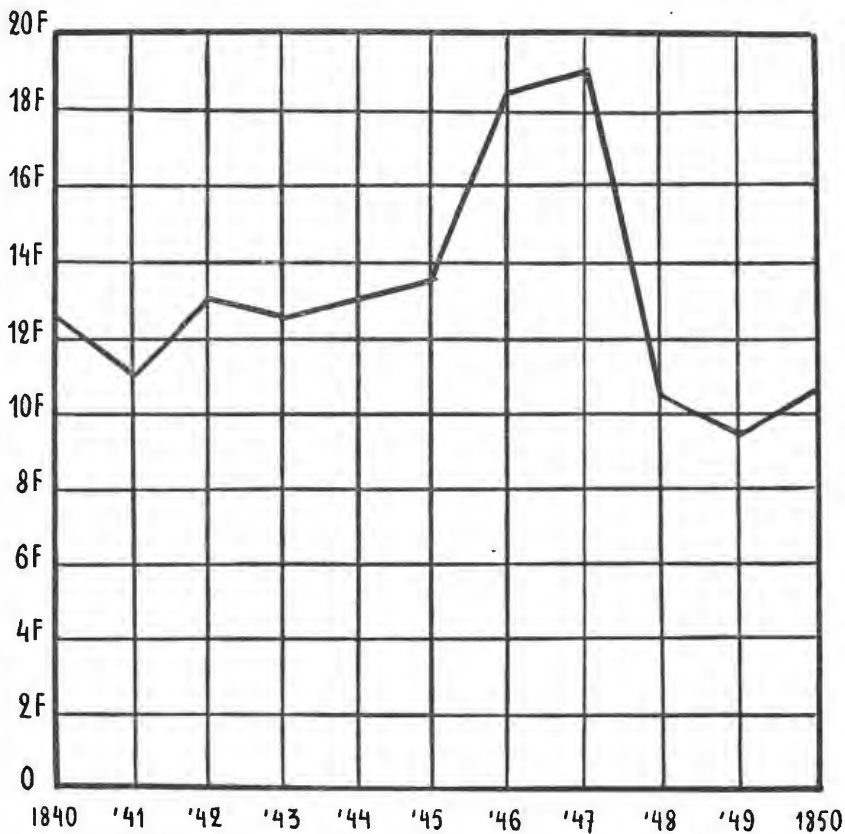
(101) Gemiddelde prijs per kg roggebrood voor de zomerperiode : 0,20 F, voor de winterperiode : 0,14 F. Gemiddelde jaarprijs : 0,17 F.

(102) Gemiddelde prijs per kg tarwebrood voor de zomerperiode : 0,33 F, voor de winterperiode 0,29 F. Gemiddelde jaarprijs : 0,31 F. Broodzetting opgemaakt naar de marktprijzen te Gent en toegepast te Evergem.

(103) Mémorial Administratif-2e semester 1843, p. 757.

(104) Enquête-Rapports, Bijlage 16.

(105) Gemeentelijk Archief Evergem. Doos 13. Vragenlijst 22 september 1843.

Grafiek VIII — Curve van de jaarlijkse gemiddelde roggeprijzen op de Oostvlaamse markten, voor de periode 1848-1850 (Prijs per hl.)

Opgemaakt naar de officiële gegevens verstrekt in het « Mémorial Administratif de la Flandre Orientale ».

De belangrijkste posten (huishuur, prijs van brood en aardappelen), zijn alle berekend naar Evergemse prijzen over 1843. De andere posten kleding, verwarming en verlichting zijn gemiddelde prijzen, die over het ganse Vlaamse platteland in die jaren golden.

De lonen zijn eveneens berekend naar de Evergemse opgave van 1843 ¹⁰⁶, en dit volgens maximum opgave.

De man (wever) kon het aldus nog tot een maximumloon (jaarlijks) van 218,40 F brengen. Vergelijken wij hiermee de jaarwedden der voor- naamste gemeentelijke ambtenaren voor hetzelfde jaar (1843) :

Gemeentesekretaris :	846,56 F
Gemeenteontvanger :	300 F
Politiecommissaris :	715,34 F
Veldwachter :	476 F
Gemeente-onderwijzer :	200 F ¹⁰⁷

Een tweede vaststelling is de volgende : hoe allerelementairst en hoe nauw men ook de uitgaven afmeet, toch overtreffen zij steeds de hier nog maximaal berekende inkomsten. Deficitair werd het budget practisch nooit afgesloten, dus meer inkrimping der noodzakelijkste uitgaven (brood en aardappelen), nieuwe verlaging van de levensstandaard, nog grotere armoede.

Voegen wij hier onmiddellijk aan toe dat de ergste crisisjaren (1845-1848) nog moesten volgen en de nood in veel gevallen nog nijpender werd.

Volledigheidshalve dient aan onze berekeningen toegevoegd dat de huishouding van onze wever met 3 minderjarige kinderen ten laste en zonder een lapje grond, aan de ongunstige kant ligt. Veel wevers beschikten over een paar honderd roeden grond, waar zij voor eigen rekening rogge of aardappelen teelden, wat hun uitgaven aanzienlijk verlichtte. Anderen hadden 3-4 opgroeiende kinderen, die mee geld verdienden en kwamen hierdoor eveneens in een gunstiger positie te staan. Wij zouden bijna zeggen zoveel wevers-huishoudens, zoveel verschillende budgetten. Veel wevers waren daarbij ook eigenaar van hun huisje. Toch blijft onze berekening, ondanks al deze reserves, een peiling naar de levensstandaard van de Evergemse wever tijdens de 40-tiger jaren.

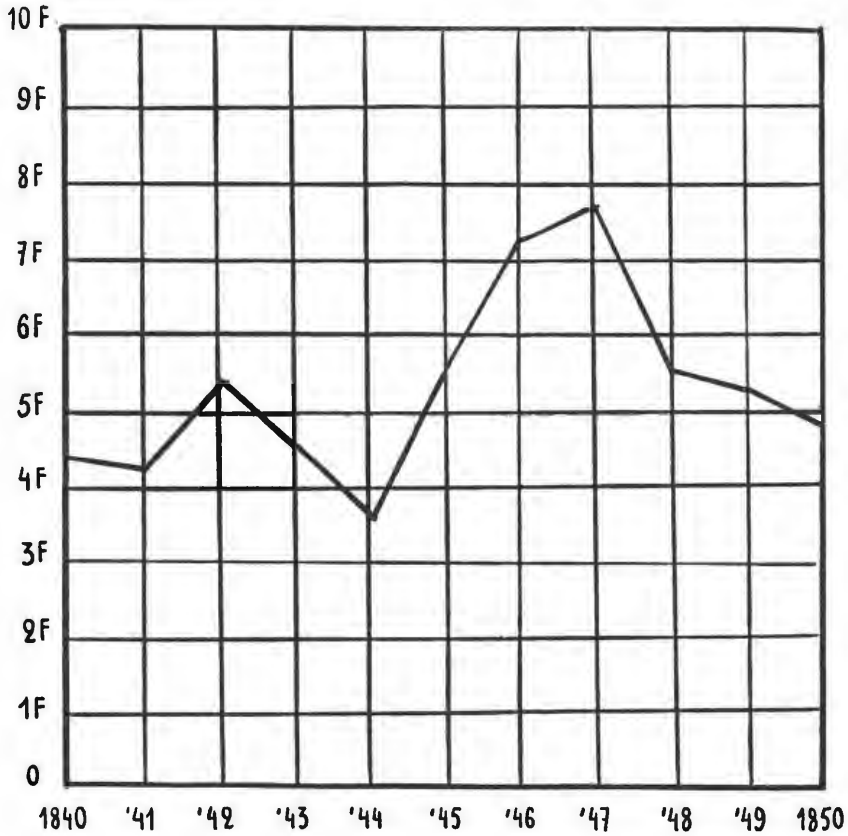
Algemeen besluit : Tijdens de Franse periode kende de Evergemse handweefnijverheid een grote opbloei. Tot omstreeks 1840 waren 52 à 59% der totale Evergemse bevolking, rechtstreeks of onrechtstreeks bij de weefnijverheid betrokken.

Onder de Hollandse periode stellen wij voor het eerst een zekere economische stagnatie vast. Zeker na 1825 wordt de opgang der handweefnijverheid tot staan gebracht, doch de algemene levensvoorwaarden der spinsters en wevers ondergaan er nog geen noemenswaardige terugslag van.

Na de omwenteling manifesteren zich in 1833 de eerste crisisverschijnselen. Deze hernieuwen zich in 1839 en luiden de definitieve crisis

(106) Idem.

(107) Gemeentelijk Archief, Register Beraadslagingen van de Gemeenteraad 1830-1847, nr. 106. Bergroting 1843-44.

Grafiek IX — Curve van de jaarlijkse gemiddelde aardappelprijzen op de Oostvlaamse markten, voor de periode 1840-1850 (prijs per hl.)
 Opgemaakt naar de officiële gegevens verstrekt in het « Mémorial Administratif de la Flandre Orientale ».

in. De algemene toestand der lijnwaadwevers verslecht zienderogen en de weef- en spinlonen dalen voortdurend.

De overheden trachten deze noodlottige toestand te bestrijden door het inrichten van een plaatselijke kantwerkschool (1840), door het sturen van wevers en spinsters naar de modelleerschool te Gent (1842) en tenslotte door het inrichten van een Nijverheidscomité (1845). Na het falen van deze pogingen begint men te Evergem met het eigenlijk mechanisatieproces.

Twee ateliers worden ingericht, naderhand gevolgd door een derde.

De totale omschakeling van de ambachtelijke weefnijverheid naar het gemechaniseerd bedrijf duurde nog voort tot 1880. Deze eerder trage evolutie liet haar invloed eveneens gelden op demografisch plan. De crisis der veertiger jaren werd bestendig tot het einde der zeventiger jaren. Slechts na 1880 kan men van een langzame teruggang gewagen. Evenzo op economisch en sociaal plan (hongerlonen, bedelarij en werkloosheid) duurde de crisis der veertiger jaren voort. De hoge cijfers der uitwijking voor 1853 en 1856 zijn mede een uiting van die ongunstige levensvoorwaarden. Deze waren rond 1875 nauwelijks beter dan 30 jaar te voren. Evergem is de crisis zeer traag te boven gekomen.

De algemene lijn van de bevolkingsevolutie der XIXe eeuw geeft een trouw beeld van de economische op- en neergang van Evergem, die het duidelijkst tot uiting komt in de levensvoorwaarden der arbeiders.

Chronologisch kan zij als volgt samengevat worden :

- a) Een bijna ononderbroken stijging tot 1820.
- b) Status-quo hoogtepunt : 1820-1840.
- c) Een voortdurende daling van 1840 tot 1860.
- d) Status-quo dieptepunt 1860-1880.
- e) Voortdurende zeer snelle stijging vanaf 1880. (Zie Grafiek X)

1830	7800	208	188	45	—	—
1831	7811	233	169	35	—	—
1832	7822	195	187	45	—	—
1833	7810	236	242	30	—	—
1834	7768	210	224	32	—	—
1835	7795	207	187	54	197	206
1836	7785	213	180	45	148	198
1837	7816	231	213	36	141	141
1838	7857	198	174	45	193	185
1839	7837	205	204	47	161	202
1840	7800	210	215	47	123	168
1841	7816	203	157	35	127	179
1842	7712	196	183	33	183	140
1843	7650	187	172	34	126	205
1844	7605	169	202	24	118	164
1845	7566	164	160	34	140	193
1846	7436 ⁵	165	187	21	140	193
1847	7257	117	220	26	112	173
1848	7229	142	176	24	103	100
1849	7160	135	175	42	83	109
1850	7057	129	175	44	137	202
1851	7032	138	141	35	139	178
1852	7019	140	154	37	239	250
1853	6886	132	141	35	139	178
1854	6780	133	154	29	185	279
1855	6726	123	164	27	158	138
1856	6611	126	140	35	244	295
1857	6628	134	143	38	214	197
1858	6632	144	157	47	250	243
1859	6580	146	156	47	222	275
1860	6533	141	142	42	196	252
1861	6515	153	141	44	194	231
1862	6587	171	126	36	223	204
1863	6622	147	144	30	144	125
1864	6610	157	169	26	150	171
1865	6574	150	229	35	217	180
1866	6484	160	190	51	244	226
1867	6510	159	150	41	142	136
1868	6510	159	172	36	168	181
1869	6499	174	181	33	142	167
1870	6543	207	189	26	209	184
1871	6543	180	224	38	166	163
1872	6525	192	172	25	149	185
1873	6525	185	159	32	171	180
1874	6615	197	170	33	234	189
1875	6682	210	183	46	244	240

1876	6523	196	188	32	326	238
1877	6480	191	183	42	159	214
1878	6488	219	202	36	211	240
1879	6476	194	165	29	208	208
1880	6516	199	199	46	250	273

Gemeentelijk Archief Evergem, Burgerstand en jaarlijkse opgave der statistieken.

II

Oktober 1840. Naamlijst der huisgezinnen, die hun voornaamste bestaansmiddel vinden in de bereiding van het vlas, of het spinnen of weven van linnen garen of lijnwaden, bestemd voor de verkoop op de markten.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1. Pilaet Petrus	2	1	gesponnen	1	60	1,30	F	1	1200	1300	Wever
2. Neyt Petrus	4	3	id.	2	100	2,20	F	2	1200	1300	id.
3. Cleyman Judocus	6	4	ged. gesp.	3	800	1,30	F	1	700	1300	Landsman
4. Criel Francies	6	3	id.	2	300	2,00	F	1	400	1400	id.
5. Struyveldt Joris	7	5	id.	3	800	2,40	F	3	3500	1300	Wever
6. De Maertelaere L.	4	3	gesponnen	2	110	2,20	F	1	600	1300	id.
7. Van den Driessche Roman	4	3	id.	2	200	2,20	F	2	1300	1500	Landsman
8. Lybaert Jan Frans	3	2	id.	1	75	2,20	F	1	900	1400	id.
9. Lybaert Jan Bapt.	7	3	id.	1	50	2,20	F	1	800	1400	id.
10. Gysels Francies	2	2	id.	1	40	1,50	F	1	900	1400	Wever
11. Goethals Bernard	3	1	id.	1	60	1,50	F	1	650	1400	id.
12. Rombaut Jan	5	2	id.	2	100	1,30	F	1	900	1200	id.
13. Antheunis Hier.	4	1	ged. gesp.	1	230	1,50	F	1	1500	1400	Landsman
14. François Frans	3	1	gesponnen	1	50	1,30	F	1	700	1300	id.
15. Boelaert Frans	2	1	ged. gesp.	1	225	1,30	F	1	1500	1400	Wever
16. Helderweirdt P.F.	2	1	gesponnen	1	50	1,10	F	1	1000	1300	id.

(6) Verklaring der kolommen :

1. Gezinshoofd.
2. Aantal personen die van het huisgezin deel uitmaken.
3. Aantal personen die zich bezig houden met de voorbereiding van het vlas.
4. Wordt dat vlas geheel of gedeeltelijk gesponnen in het huis of verkocht?
5. Aantal spinnewielen tegelijkertijd in werking.
6. Gemiddelde jaarlijkse hoeveelheid gesponnen garen in kg.
7. Prijs per kg.
8. Aantal weefgetouwen tegelijkertijd in werking.
9. Gemiddelde hoeveelheid jaarlijks geweven lijnwaad in m.
10. Kwaliteit en fijnheid van het Lijnwaad.
11. Verdere bestaansmiddelen van het huisgezin.

17. Claeys Frans	6	3	id.	3	300	1,50	F	1	1100	1300	id.
18. Bauwens Jan	2	1	id.	1	100	1,30	F	1	1800	1300	id.
19. Claeys Lieven	3	1	id.	3	100	2,00	F	1	900	1400	Landsman
20. Claeys Frans	2	1	id.	1	30	1,30	F	1	1100	1400	id.
21. Vereecke Frans	2	1	id.	1	30	1,30	F	1	1400	1200	id.
22. Staelens Frans	6	2	ged. gesp.	3	154	1,30	F	1	1500	1500	id.
23. Corbé We Karel	4	2	id.	3	110	2,20	F	1	1300	1400	id.
24. De Decker Lieven	2	1	id.	1	150	1,80	F	1	1300	1400	id.
25. Debbaut J.B.	5	2	id.	3	150	2,20	F	1	1900	1300	Wever
26. Vermeire J.B.	2	1	id.	1	100	1,70	F	1	1400	1100	id.
27. Criel Karel	2	1	id.	1	50	1,70	F	1	800	1500	id.
28. Rysselaere B.	3	2	id.	2	160	2,00	F	1	1700	1500	id.
29. De Jaeger J.B.	7	2	id.	3	100	2,00	F	1	1500	1500	Landsman
30. Van Aerde Jacob	7	3	id.	4	250	2,00	F	2	2000	1300	Wever
31. Staelens Pieter	7	2	ged. gesp.	2	180	2,00	F	1	2000	1400	Wever
32. De Decker Karel	7	2	id.	2	190	2,10	F	1	1700	1000	id.
33. Cleemput We Lieven	6	4	id.	3	725	1,90	F	1	1236	1700	Landbouwer
34. Van Hecke We Pieter	7	1	id.	4	800	1,60	F	1	1152	1700	Wever
35. Verdegem Pieter	4	1	id.	2	500	1,80	F	1	1000	1000	id.
36. Lybaert Jud. Frans	4	4	gesponnen	5	1328	2,10	F	3	3996	1700	id.
37. Verbauw Pieter Frans	2	1	id.	1	100	1,40	F	1	1300	1100	id.
38. Slock Jacobus	8	2	ged. gesp.	4	780	1,80	F	1	1442	1500	Landbouwer
39. Roete Pieter	5	2	id.	3	468	2,10	F	1	960	1500	id.
40. Haesman Jac. Frans	6	1	id.	4	468	1,80	F	1	576	1500	id.
41. D'hooghe Pieter	7	1	id.	3	300	1,70	F	1	570	1500	id.
42. Van Vooren Jan B.	8	1	id.	3	596	2,00	F	1	672	1500	id.
43. De Rycke Jacobus	3	1	id.	1	150	1,50	F	1	768	1500	Wever
44. Van Quickelberghe P.	3	1	id.	1	300	2,00	F	1	976	1500	Landbouwer

45. Oosterlinck Pieter	3	1	gesponnen	1	100	2,20	F	1	665	1400	Wever
46. Vermeire We Hieron.	7	1	id.	4	101	2,00	F	1	475	1500	Landbouwer
47. Van den Oostende J.	6	1	id.	3	180	1,80	F	1	465	1400	id.
48. Van Hoecke Bernard	7	2	ged. gesp.	4	580	2,00	F	1	1152	1400	id.
49. Van Vooren Kn Bern.	5	1	id.	3	462	2,20	F	1	808	1500	id.
50. Goethals Jan Frans	4	1	gesponnen	2	180	2,00	F	1	460	1500	id.
51. Hemelsoet Machar	9	2	ged. gesp.	3	600	2,00	F	1	552	1400	id.
52. Verstraete Jacobus	7	2	gesponnen	3	108	2,00	F	1	1745	1500	id.
53. Van Yper Frans	6	1	id.	3	108	2,00	F	1	500	1700	id.
54. Acke We Pieter	6	1	id.	3	108	2,00	F	1	500	1500	id.
55. De Meyer Jan Bapt.	4	2	id.	2	108	2,20	F	1	500	1500	id.
56. Coene Pieter Frans	3	1	ged. gesp.	2	300	1,60	F	1	768	1500	Wever
57. Beelaert Bernard	6	1	gesponnen	2	60	1,50	F	1	1196	1400	id.
58. Beelaert Judocus	9	1	ged. gesp.	3	450	1,90	F	1	1600	1500	id.
59. Beelaert Lieven	5	1	id.	1	150	2,00	F	1	860	1700	Landbouwer
60. Acke Jan Baptist	7	1	gesponnen	2	150	1,70	F	1	768	1500	Wever
61. De Muynck We Martin	6	1	id.	1	156	2,10	F	1	600	1700	Landbouwer
62. Lybaert Pieter Fr.	3	1	gesponnen	2	156	1,80	F	1	400	1700	id.
63. Avermaete Jacobus	5	1	ged. gesp.	2	225	1,90	F	1	552	1700	id.
64. De Valckenaere Kn	5	1	id.	4	780	1,90	F	1	2000	1400	Wever
65. Van Cauwenberghe J.	2	1	gesponnen	3	300	1,60	F	1	618	1500	id.
66. Van Quickelberghe J.	5	1	ged. gesp.	3	468	2,00	F	1	1200	1900	id.
67. Van Petegem We F.	5	1	ged. gesp.	3	468	1,90	F	1	1200	1500	id.
68. Baillieu Engelbert	3	1	gesponnen	2	120	1,20	F	1	552	1400	id.
69. De Muynck Jan	3	1	id.	2	225	1,60	F	1	963	1700	id.
70. Vereecke Livien	3	1	id.	2	36	1,80	F	1	1284	1500	id.
71. Cleemput We Jacobus	8	1	id.	1	130	1,80	F	1	1700	1500	Landbouwer
72. Van Herreweghe Bern.	7	1	ged. gesp.	2	300	1,10	F	1	552	1100	id.

73. Planckaert Karel L.	2	1	id.	1	150	1,40	F	1	1117	1600	Wever
74. Lys Joannes	4	1	gekocht	0	—	1,40	F	1	2304	1400	id.
75. Van de Castele J.B.	2	—	gesponnen	1	75	1,50	F	1	1070	1500	id.
76. Beelaert Jacobus	2	—	gekocht	—	—	2,10	F	1	1040	1700	id.
77. Struyveldt Jozef	2	—	id.	—	—	1,40	F	1	1044	1300	id.
78. Wytync Kn Bernard	0	2	gesponnen	5	408	2,00	F	1	1000	1900	Landbouwer
79. Coene Lieven	5	1	id.	2	156	2,00	F	1	800	1500	id.
80. Verstraete Bernard	5	1	id.	2	195	1,90	F	1	1200	1500	id.
81. De Buck Pieter	6	2	id.	3	125	1,74	F	1	800	1400	Wever
82. Wittevrongel Jacob	5	1	ged. gesp.	3	468	1,60	F	1	1800	1400	id.
83. Roegiers Jacob Fr.	7	1	id.	4	624	1,90	F	1	1648	1600	id.
84. Grijp Gillis	9	1	gesponnen	3	225	1,60	F	1	1000	1500	Landbouwer
85. Kegels Gillis	3	—	ged. gesp.	2	375	1,30	F	1	1554	1300	Wever
86. Van Hoecke Angelus	4	—	gesponnen	1	75	1,50	F	1	920	1300	id.
87. Monnaers Bernard	3	1	ged. gesp.	2	312	1,46	F	1	1995	1300	id.
88. Geldhof Petrus	7	1	id.	4	375	2,00	F	1	618	1700	Landbouwer
89. Criel Jan	6	2	gesponnen	2	300	1,40	F	1	1200	1600	Wever
90. Van Eenaeme Pieter	4	1	ged. gesp.	2	130	2,10	F	1	700	1500	Landbouwer
91. Van der Vennet F.	5	1	id.	2	250	1,50	F	1	800	1400	id.
92. Steenbeke Kn Bern.	6	1	gesponnen	3	300	1,70	F	1	552	1400	Landbouwer
93. Boelaert Karel Fr.	6	1	id.	2	30	1,40	F	1	3236	1400	Wever
94. Van Hyfte Jan Bapt.	4	1	id.	1	100	1,60	F	1	1200	1300	id.
95. Kesbeke Jan	5	3	id.	1	100	1,70	F	1	1200	1400	Landbouwer
96. Steyaert Domien	3	1	id.	1	50	1,55	F	1	800	1300	Wever
97. Schelstraete Jan	8	2	id.	3	300	1,60	F	1	2000	1400	id.
98. Van Eenaeme Bernard	7	3	id.	4	400	1,70	F	1	1200	1500	id.
99. De Prez We	3	2	id.	2	150	1,70	F	1	1000	1400	id.
00. Criel We Jacobus	4	2	id.	2	100	1,70	F	1	1200	1400	Landbouwer

101. De Wispelaere Bern.	6	2	id.	2	100	1,70	F	1	1000	1500	id.
102. Geldhove Jozef	8	—	id.	2	100	1,60	F	1	1200	1300	id.
103. Mussche Serafien	9	2	id.	2	150	1,60	F	1	1600	1300	Wever
104. Verdegem We Lieven	7	3	id.	3	200	1,70	F	2	2000	1600	Landbouwer
105. Bundervoet Domien	4	1	id.	1	50	1,60	F	1	1000	1500	Wever
106. De Naeyer Karel	9	4	id.	4	300	2,00	F	1	1000	1600	Landbouwer
107. Criel Bernard	10	2	id.	2	100	2,00	F	1	8000	1500	id.
108. De Ruyter Bernard	8	2	id.	3	100	1,70	F	1	500	1500	id.
109. François Pieter	4	2	id.	2	100	1,70	F	1	700	1500	id.
110. Andries We Livien	7	3	id.	5	350	1,70	F	1	900	1500	id.
111. Geldhove Francies	7	2	ged. gesp.	4	1000	1,70	F	1	2000	1400	Wever
112. Uytterschaut J.B.	3	1	gesponnen	1	50	1,70	F	1	2000	1400	id.
113. Van Bambost J. Fr.	5	2	id.	3	200	1,70	F	1	1600	1300	id.
114. Buysse Bernard	7	5	id.	2	100	1,70	F	2	1600	1500	Landbouwer
115. Uytterschaut We B.	5	3	id.	2	100	1,60	F	1	1500	1400	Wever
116. Van de Velde Bern.	7	1	id.	1	85	1,60	F	1	1400	1500	id.
117. Steyaert Francies	7	4	id.	2	130	1,60	F	2	3000	1500	id.
118. De Sauter We Piet.	6	3	id.	2	200	1,80	F	1	1200	1500	Landbouwer
119. Aerts Domien	5	1	id.	2	100	1,80	F	1	1400	1500	Wever
120. Van Quickelberghe Thomas	1	—	gekocht	—	gek.	1,50	F	1	1200	1200	Wever
121. Criel Pieter	5	2	gesponnen	3	300	1,60	F	1	1200	1400	id.
122. Dellaert Pieter	4	2	id.	1	50	1,60	F	1	600	1400	id.
123. Dellaert Jan Bapt.	6	3	id.	2	100	1,55	F	1	800	1400	Landbouwer
124. De Decker Pieter	7	1	id.	3	300	1,60	F	1	1000	1500	id.
125. De Buck Jan Bapt.	8	2	id.	2	150	1,60	F	2	4000	1400	Wever
126. De Buck Leo	1	—	gekocht	—	—	1,60	F	1	1200	1400	id.
127. Van Quickelberghe P.	6	3	gesponnen	3	300	1,60	F	2	2000	1300	id.
128. Verdegem Gerard	6	3	id.	1	200	1,60	F	2	1000	1400	Landbouwer

129. De Baerdemaeker Fr.	5	1	id.	2	150	1,60	F	1	800	1500	Wever
130. Daguilar Antoon	9	3	id.	4	400	1.60	F	1	2000	1400	id.
131. Bauwens Bernard	3	1	id.	1	50	1,55	F	1	1000	1500	id.
132. Van de Voorde Pieter	10	3	id.	3	150	1,95	F	1	1800	1500	Landbouwer
Totalen	676	215		309	29.926			145	165.422		

De Sekretaris,
L. Impens.

De Burgemeester,
P.F. Geirnaert.

Gemeentelijk Archief Evergem, Doos 13.

III

Handgeweven stukken lijnwaad op de Gentse markt verkocht

1807 : 93.157	1835 : 29.409.	1851 : 15.069.
1811 : 47.779	1836 : 32.085.	1852 : 9.380.
1812 : 57.857	1837 : 34.708.	1853 : 9.218.
1813 : 74.031	1838 : 57.874.	1854 : 8.428.
1814 : 71.572	1839 : 42.365.	1855 : 7.218.
1815 : 78.265	1840 : 47.435.	1856 : 8.526.
1816 : 56.923	1841 : 37.314	1857 : 8.789.
1817 : 57.012	1842 : 30.310	1858 : 8.136.
1818 : 61.757	1843 : 30.462.	1859 : 5.561.
1819 : 58.638	1844 : 37.848.	1860 : 7.094.
1820 : 60.283	1845 : 32.355.	1861 : 4.167.
1830 : 36.226.	1846 : 28.497.	1862 : 6.087.
1831 : 45.153.	1847 : 23.423.	1863 : 5.895.
1832 : 44.812.	1848 : 21.315.	1864 : 5.542.
1833 : 30.926.	1849 : 21.619.	1865 : 6.054.
1834 : 29.689.	1850 : 17.152.	1866 : 5.720.
		1867 : 5.971.

Na 1867 werd geen opgave meer verstrekt.

Al deze gegevens zijn uitgeput uit : « Mémorial Administratif de la Flandre-Orientale » afdeling : « Exposé de la situation de la Province de Flandre Orientale », hoofdstuk : « Industrie Linière ».

